

Barometer van het stadsgevoel

**Werkdocument
Netwerk
Nederlandse
Stadsmusea
2011**

Voorwoord

Leden Netwerk Nederlandse Stadsmusea die een bijdrage aan het werkdocument hebben geleverd

Amsterdam Museum	www.amsterdammuseum.nl
Dordrechts Museum	www.dordrechtmuseum.nl
Erfgoedcentrum DiEP	www.erfgoedcentrumdiep.nl
Haags Historisch Museum	www.haagshistorischmuseum.nl
Museum Het Domein	www.hetdomein.nl
Museum De Lakenhal	www.lakenhal.nl
Museum Rotterdam	www.hmr.rotterdam.nl
Stadsmuseum IJsselstein	www.stadsmuseum.nl
Stadsmuseum Zoetermeer	www.stadsmuseumzoetermeer.nl
Stedelijk Museum Alkmaar	www.stedelijkmuseumalkmaar.nl
Stedelijk Museum Zutphen	www.museazutphen.nl
Zaans Museum	www.zaansmuseum.nl

Overige leden

Centraal Museum Utrecht	www.centraalmuseum.nl
Stadsmuseum Leidschendam-Voorburg	www.stadsmuseum-leidschendam-voorburg.nl
Stadsmuseum Tilburg	www.stadsmuseumtilburg.nl
Breda's Museum	www.breda-museum.org
Historisch Museum Den Briel	www.historischmuseumdenbriel.nl
MuseumgoudA	www.museumgouda.nl
Stedelijk Museum Kampen	www.stedelijkemuseakampen.nl
Stedelijk Museum Zwolle	www.stedelijkmuseumzwolle.nl

Nederland is sinds de middeleeuwen een land van vitale en dynamische steden. Een belangrijk deel van onze nationale en internationale economische, culturele, politieke en maatschappelijke geschiedenis is dan ook tot de dag van vandaag verbonden met stadsgeschiedenis.

Historische musea van steden, ofwel stadsmusea zoals deze musea zich tegenwoordig noemen, vertellen ieder een deel van dit verhaal. Maar daarnaast ontwikkelen zij zich tot plaatsen, ook in virtuele zin, waar zowel de bewoners als de bezoekers van de stad welkom zijn, om hun verhalen te vertellen, om te discussiëren en om te participeren in allerlei museale activiteiten. Stadsmusea zetten dus de deuren wijd open en treden ook zelf naar buiten, de buurten en wijken in.

De vernieuwende ontwikkelingen in stadsmusea gingen de afgelopen jaren zo snel dat verschillende collega's behoefte hadden om over een aantal gemeenschappelijke thema's te discussiëren en ook om van elkaar te leren. Daarom is ruim twee jaar geleden een informeel netwerk van een twaalfstal stadsmusea gevormd dat inmiddels zeven keer, steeds in een ander museum, bij elkaar is gekomen.

Dit boekje draagt met opzet de naam 'werkdocument'. Het gaat niet om een afgerond verhaal, veeleer om een tussenstand. Het is een stap in een verkennend proces, waarin de deelnemende stadsmusea willen onderzoeken waar de onderlinge raakvlakken liggen, en op welke gebieden samenwerking en afstemming mogelijk kan zijn. Dit is ook in internationaal perspectief van belang.

In Europa, maar ook wereldwijd, zijn stadsmusea eveneens sterk in beweging. Nederlandse stadsmusea nemen deel aan internationale, collegiale, netwerken en volgen op deze wijze de ontwikkelingen elders. Dit draagt bij aan een versterking van al bestaande samenwerkingsverbanden tussen Europese steden. Bijvoorbeeld door uitwisseling van tentoonstellingen, maar ook door toeristische programma's. Dit stuk draagt dan ook indirect bij aan de gedachtevorming met aanverwante musea elders in de wereld.

Het werkdocument vormt deels het resultaat van de zeer levendige discussies tijdens de bijeenkomsten en deels bestaat het uit een waaier van bijdragen van medewerkers van de verschillende musea. De 'kapstok' van het verhaal wordt gevormd door een vijftal thema's waarover de afgelopen twee jaar is gesproken. In het laatste hoofdstuk geven alle musea een kernachtige visie op de toekomst. Journalist en curator Jaco Alberts heeft de hoofdstukken ingeleid en de stukken tot een mooi geheel geschreven. Daartoe heeft hij diverse sleutelfiguren uit het netwerk van stadsmusea geïnterviewd.

Renée Kistemaker, coördinator

In november 2005 organiseerde het Amsterdams Historisch Museum de internationale conferentie *City Museums as Centres of Civic Dialogue?* Onder de deelnemers waren verschillende collega's uit Nederland. Geïnspireerd door de werkgroepdiscussies van de conferentie kwam tijdens gesprekken in de wandelgangen spontaan het idee op om een netwerk van Nederlandse stadsmusea op te richten met het doel om van elkaar te leren, beleid af te stemmen en mogelijk samenwerking aan te gaan. Vier jaar later, in maart 2009, werd dit plan tijdens een verkennende bijeenkomst in het Amsterdams Historisch Museum opgepakt. Het bleek dat er een tiental gemeenschappelijke onderwerpen kon worden vastgesteld waarover men wel in een netwerk verder van gedachten zou willen wisselen. Tijdens de eerste bijeenkomst van het Netwerk Nederlandse Stadsmusea, een paar maanden later in Zoetermeer, werden in discussiegroepen de gemeenschappelijke onderwerpen nader omlijnd. Er werd afgesproken om na ongeveer twee jaar gezamenlijk een 'werkdocument' te schrijven met een soort tussenstand van de te bespreken thema's.

Wat is eigenlijk een stadsmuseum?

Alvorens die gekozen thema's te benoemen is het goed nader in te gaan op de vraag wat een stadsmuseum eigenlijk is. In het algemeen zou je kunnen zeggen dat het een museum is waar de stad en haar bewoners centraal staan. In het heden, maar ook met de stedelijke geschiedenis van leven, werken, bouwen, kunst en besturen. Tot betrekkelijk kort geleden werd dit type museum tot de groep 'historische' musea gerekend, een groep die in de vakliteratuur over musea relatief minder aandacht kreeg dan bijvoorbeeld

kunstmusea, natuurwetenschappelijke, volkenkundige en oudheidkundige musea.

Het is interessant om te lezen hoe stadsmusea worden beschreven in de notitie *Over hervorming en beheer onzer musea* van de Nederlandse Oudheidkundige Bond uit 1918. Dit was de eerste studie in Nederland waarin op allerlei aspecten van het Nederlandse museumwezen nader werd ingegaan. Het doel van de samenstellers was bij te dragen aan een ordening en modernisering van het toenmalige Nederlandse museumbestel. Over de samenstelling van de collecties van plaatselijke musea wordt het volgende gezegd: het zijn verzamelingen van voorwerpen, die van belang zijn voor de kennis van de beschaving, de kunst en de geschiedenis van de 'geographische ressorten', waaronder de steden, waarvoor zij zijn opgericht. Er zijn, zo betoogt de notitie, drie categorieën voorwerpen in plaatselijke musea:

- a voorwerpen met betrekking tot de 'beschaving' waaronder bijvoorbeeld gebruiksvoorwerpen, zeden en gewoonten;
- b voorwerpen van kunst en kunstnijverheid;
- c herinneringen aan personen en gebeurtenissen binnen het 'ressort'.

Met nadruk wordt gesteld dat kunst ook deel hoort uit te maken van dit historische museum. Daarnaast kunnen plaatselijke historische musea, ook natuurhistorische, archeologische, en volkenkundige vondsten exposeren en beheren. Deze omschrijving is interessant, omdat duidelijk naar voren komt dat stadshistorische musea in Nederland destijds vaak veelsoortige verzamelingen hadden.

Wanneer we naar de verzamelingen in de huidige Nederlandse stadsmusea kijken dan blijken de contouren van deze drie categorieën in veel stadsmusea nog steeds te bestaan, al is het uiteraard in een bij onze tijd passende vorm. Voorwerpen 'met betrekking tot de beschaving' zouden nu kunnen worden omschreven als objecten van het leven van alledag. Deze verzamelcategorie heeft de laatste decennia een sterk accent gekregen, vooral in de vorm van het zogenaamde 'eigentijdse verzamelen', waar het leven van alle dag een belangrijke plaats inneemt.

Dan is er de categorie kunstvoorwerpen. Die is er nog steeds. Er wordt op oudere collectielijnen doorverzameld, maar natuurlijk komen er ook nieuwe bij, zoals bijvoorbeeld fotografie, film en mediakunst. De afbakening tussen wat

kunst is, en wat onder de andere categorieën valt is overigens in een stadshistorisch museum nog steeds niet altijd makkelijk te maken.

En dan de laatste categorie, 'herinneringen aan personen en gebeurtenissen'. Misschien heeft deze groep wel de grootste veranderingen ondergaan, in ieder geval waar het gaat om het verzamelen van de eigen tijd. Natuurlijk, er worden nog steeds herinneringen aan belangrijke personen en gebeurtenissen vastgelegd maar het gaat nu toch vooral om de 'gewone mensen' in de stad. Dus niet meer alleen de elite.

Nieuw in de verzamelingen is het immateriële erfgoed. Meer en meer gaat ook dit deel uitmaken van de gewone collecties van stadsmusea. Verhalen en herinneringen, opgetekend door de museumstaf, of ge-upload door stadsbewoners zelf, dragen hun steentje bij aan de grote geschiedenis van de stad, en vormen een context voor objecten die het museum verwerft.

Is er één type stadsmuseum?

Het stadsmuseum is dus een museum met heel diverse verzamelingen, die worden bestudeerd en geïnterpreteerd door uiteenlopende wetenschappelijke disciplines, tegenwoordig

Fragmenten van twee Romeinse Jupiterbeelden gevonden in Grevenbicht, onderdeel van de vaste presentatie, afdeling Stedelijke Historie, Museum Het Domein, Sittard.

ook in samenwerking met de bewoners zelf. Betekent dit dat er in Nederland sprake is van één type stadsmuseum of zijn er binnen deze museale categorie toch ook verschillen? Uit de bijdragen in dit werkdocument zal blijken dat er verschillen zijn, afhankelijk van stad en locatie, van aard en ouderdom van de verzamelingen en van plaatselijke politiek/bestuurlijke accenten. Zoetermeer bijvoorbeeld bestaat als stad nog maar ruim veertig jaar, terwijl steden als Zutphen en Dordrecht in de middeleeuwen zijn gesticht en Sittard zelfs Romeinse wortels heeft. Sommige steden hebben naast hun lokale en regionale betekenis ook een sterke nationale en internationale importantie, denk aan Rotterdam, Den Haag en Amsterdam. Bovendien zijn niet alle stadsmusea even oud. Op een enkele uitzondering na zijn de eerste gesticht in de tweede helft van de 19de eeuw, maar daarna zijn er nog musea bij gekomen, soms zelfs vrij recent, zoals in Zoetermeer.

Dit alles heeft natuurlijk gevolgen voor de samenstelling en de kwaliteit van de collecties, maar ook voor de programmering en de publieksbenadering. Sommige stadsmusea hebben bijvoorbeeld belangrijke kunstverzamelingen, naast deelcollecties op historisch gebied. Anderen ontberen juist een kwalitatief belangrijke kunstverzameling en leggen een sterker accent op de historische collecties. Er is onderscheid in de methodiek en de thema's waarmee de musea de eigen tijd vastleggen en verzamelen, en in de wijze waarop dit eigentijdse verzamelen aansluit op de oudere delen van de collectie.

Kortom: hét stadsmuseum bestaat niet.

Stadsmusea in beweging

Er mogen dan meerdere types stadsmusea zijn, ze zijn wel allemaal sterk in beweging. Niet alleen in Nederland, maar ook elders in Europa. Dit hangt samen met een algemenere trend die al teruggaat op de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw: musea gingen veel meer aandacht besteden aan hun publiek. Om de recente publicatie *Meer dan waard* van de Nederlandse Museumvereniging aan te halen, zou je kunnen zeggen dat naast de 'collectiewaarde', die musea altijd al hadden, de 'educatieve waarde' nu sterk naar voren kwam.

Maar daar is het niet bij gebleven. De afgelopen jaren hebben stadsmusea een nieuwe wezenlijke stap gezet: het werd steeds gebruikelijker het publiek bij activiteiten van het museum te betrekken, te laten participeren. Parallel aan die beweging groeide het besef dat stadsmusea kunnen bijdragen aan het ontstaan en versterken van verbinding tussen burgers, aan consolidatie in het stadsgewoel. Naast de 'collectiewaarde' en de 'educatieve' waarde heeft het stadsmuseum dus ook een 'maatschappelijke' waarde.

Als we kijken naar die maatschappelijke waarde, onderscheiden stadsmusea zich van andere musea. Het stadsmuseum is immers nauw verbonden aan de stad, een fenomeen dat de afgelopen halve eeuw enorme veranderingen heeft ondergaan – denk alleen al aan emigratie en immigratie – en in Europa maar ook mondiaal steeds belangrijker wordt. Dit vraagt van de musea van en over steden een sterke bereidheid tot verandering en dwingt ze tot het maken van keuzes. Dat hebben ze vaak ook gedaan. En mede hierdoor hebben stadsmusea in het museale veld op een aantal terreinen een voortrekkersrol gespeeld. Bij stadsmusea vinden belangrijke vernieuwingen plaats.

De Kalverpolder met op de achtergrond Zaanijk en de molens op de Zaanse Schans, in dit landschap is in 1998 het Zaanse Museum gebouwd.

Vergeleken met andere musea verkeren zij daarvoor ook in een uitstekende uitgangspositie: stadsmusea zijn van en voor de stad, zij richten zich op een duidelijke publieksgroep, namelijk bewoners en bezoekers van de stad. Vooral bewonersgroepen zijn vaak sterk betrokken bij wat er in hun buurt en in hun stad gebeurt. Daar kan, moet en wil het stadsmuseum op inspelen.

Blik op de toekomst

Terug naar het voorjaar van 2009 en de door de deelnemende stadsmusea gekozen thema's die nu en in de toekomst op de agenda staan. De overeenkomst is dat ieder museum daar op zijn eigen wijze mee bezig is of van plan is dat te doen. In zes bijeenkomsten die in de jaren 2009 – 2011 in steeds een ander stadsmuseum plaatsvonden, stonden een of twee van deze onderwerpen centraal. Ze werden ingeleid en toegelicht aan de hand van voorbeelden uit het gastmuseum, een werkwijze die leidde tot interessante discussies en ideeënvorming.

Natuurlijk wogen niet alle thema's in de praktijk even zwaar. Een van de meest levendige discussies ontstond over het participierend verzamelen van de eigen tijd: de stad en de wijk in, bewoners als immaterieel kapitaal. Onder meer in verband hiermee kwam een tweede onderwerp meermalen aan bod: hebben stadsmusea nog wel de juiste professionele vaardigheden in huis? Moet er niet meer interdisciplinair gewerkt kunnen worden? Hoe kijken we aan tegen de opleidingen aan universiteiten en hogescholen?

Een derde onderwerp betrof de relatie van stadsmusea tot de regio of de natie. Hoe wordt die relatie vormgegeven? Waar trekt het museum de geografische grenzen van de stad? Welke gevolgen heeft dat voor de mogelijkheid van bezoekers om zich met het aanbod in het museum te identificeren? Ten vierde, in samenhang met de eerder genoemde veelzijdigheid van de museale verzamelingen: wat is de verhouding tussen kunst en geschiedenis, in presentaties en publieksbenadering, in de collecties? En wat is het beleid ten opzichte van moderne kunst?

Tot slot is gesproken over de manier waarop en de mate waarin erfgoedbreed wordt gewerkt. Afhankelijk van de tradities en de politiek bestuurlijke keuzes verschilt dit nogal per stad. Werkt het stadsmuseum samen met het stadsarchief? Wat is de relatie tot de stedelijke archeologische

dienst, en de monumentenzorg? Is het wenselijk om meer samen te werken, het betreft immers steeds de geschiedenis van de stad?

Vanzelfsprekend hebben Nederlandse stadsmusea een visie op de toekomst. Ze staan met beide benen in de snel veranderende stedelijke maatschappij. Stadsmusea menen dat zij aan die toekomst kunnen bijdragen. Een waaier van ideeën vormt daarom een zesde thema van ons werkdocument dat wordt afgesloten met enkele conclusies en aanbevelingen.

Renée Kistemaker, coördinator

Hoofdstuk 1 **Tussen Kunst & Geschiedenis**

Natuurlijk. Iedere directeur van een stadsmuseum droomt van artistieke topstukken in zijn of haar collectie. Rembrandt en Jan Steen trekken tienduizenden extra bezoekers, de kassa rinkelt. Maar voegen de werken inhoudelijk iets toe aan het verhaal dat een museum wil vertellen als de voorstelling niets te maken heeft met de stad behalve dan dat de schilder er geboren is?

Een vorige directeur van Museum Rotterdam verzamelde Rotterdamse meesters. Het werd een prachtige kunstcollectie met schilderijen als *De aanbidding door de herders* van François Verwilt. Maar directeur Collecties Paul van de Laar verzochtte tijdens een gesprek over de toekomst van stadsmusea dat hij niet goed weet wat hij er mee moet. Dergelijke werken passen niet in het verhaal van Rotterdam dat hij vertellen wil.

Onzin, zeggen sommige andere museummanagers. Schilderkunst zegt iets over de manier waarop mensen in de stad naar beelden zoeken. Bovendien gingen kunstenaars zich pas in de negentiende eeuw autonoom opstellen. Dus daarvoor zijn er altijd nog de verhalen van de opdracht-

Jan van Goyen, *Gezicht op 's-Gravenhage vanuit het Zuid-Oosten*, 1650, Haags Historisch Museum.

12 L. Landzaat, *Pindaman. Chinese venter van lekkernijen*, 1938, Haags Historisch Museum.

gevers, de verzamelaars en de invloed van kunst op de stedelijke economie.

Het draait hier om de identiteit van het stadsmuseum. Is het museum vooral een historisch museum of vooral een kunstmuseum, dan lijkt de keuze niet moeilijk. Heeft het stadsmuseum een meer hybride karakter, dan wordt het ingewikkeld. De voorkeuren variëren ook met de tijdgeest. Door de roep om aandacht voor identiteit lijkt het historische verhaal bezig aan een opmars. Dat heeft bovendien politiek de wind mee, getuige de relatief milde bezuinigingen op erfgoed. Tegelijkertijd programmeren sommige stadsmusea geheel tegendraads weer meer, en ook moderne, kunst. En dat is nou juist ook weer een kenmerk van kunst zelf.

Eén ding moeten we echter niet vergeten, zo klinkt het: veel heeft te maken met de persoonlijkheid van museumdirecteur of conservator. En die komen hier aan het woord.

14

Haags Historisch Museum - Wij hebben weinig landschappen en stillevens. Gelukkig.

Voor een museum over Den Haag is een toepasselijkere locatie haast niet mogelijk. Het Haags Historisch Museum ligt aan de Hofvijver en kijkt uit over het Binnenhof, waar Den Haag ooit begon. En in de verte doemen de uitbreidingen op van de latere stad. Ook binnen in het museum hangen diverse 'Gezichten op 's-Gravenhage', waaronder dat van Jan van Goyen. Een kunsthistorisch topstuk, maar tegelijk een vertelling over een trotse stad.

Waar ligt het primaat in een stadsmuseum, bij de artistieke waarde of bij de context?

'We kijken natuurlijk ook naar artistieke waarde, maar voor ons is de context doorslaggevend', zegt **Marco van Baalen**, hoofd collecties. 'Wij vertellen hier het verhaal van de stad en zijn bewoners. Tussen kunst en geschiedenis ervaar ik ook helemaal geen spagaat. Op de bordjes bij de schilderijen staat hier eerst de titel van het werk, dan pas de maker. In kunstmusea is dat meestal andersom.'

Is het eigenlijk niet heel simpel? Heb je veel artistieke topstukken, dan ben je een kunstmuseum. Zo niet dan ben je een stadsmuseum?

'Voor een deel is het zo simpel. Wij hebben wel een aantal interessante meesters, maar het is geen Champions League. Vergeet alleen niet dat stadsmusea wel vaak als kunstmuseum begonnen zijn en dus nog steeds kunst in de collectie hebben. Ook dit museum was ooit een historische afdeling van het Haags Gemeentemuseum. Die werd net zoals in andere steden een tijd lang als een stiefkind behandeld. Het was *l'art pour l'art* wat de klok sloeg. Zelfstandig konden we ons pas ontplooiën als museum van de stad. Maar bij andere stadsmusea zoals in Utrecht en Leiden zie je juist wel veel aandacht voor kunst.'

Amsterdam en Rotterdam schraptten onlangs de toevoeging 'historisch'. Wanneer volgt Den Haag?

'Wij vinden dat niet nodig. Deels uit praktische overwegingen. Als wij het Haags Museum gaan heten ontstaat er een spraakverwarring met het Haags Gemeentemuseum. Maar ook inhoudelijk. In Amsterdam en Rotterdam heeft men meer behoefte het verleden vanuit het heden te ontsluiten. Wij merken dat hier in Den Haag publiek is voor dat historische aspect – en dan heb ik het

Museale presentatie van de groeikaart van Den Haag, Haags Historisch Museum.

15

ook over de geschiedenis die gisteren begint – en vragen over identiteit. Nostalgie is voor sommigen een beetje een vies woord, maar het werkt om de bewoners vanuit hun eigen verhaal te betrekken bij de geschiedenis van Den Haag.'

Kijken er andere mensen naar kunst dan naar geschiedenis?

'Kunst is voor een universeel publiek terwijl een historische presentatie meer plaatsgebonden is. Tegelijk is kunst vaak elitair terwijl grotere groepen zich in geschiedenis herkennen. Maar het publiek komt voor erfgoed. Niet voor geschiedenis of kunst apart.'

Sommige stadsmusea hebben geweldige schilderijen van plaatselijke meesters, maar met Bijbelse taferelen. Wat moet je daarmee?

'Die spanning is er wel. Je hebt te maken met een erfenis die je niet kunt verkwaselen. Wij hebben in onze collectie weinig landschappen en stillevens. Gelukkig. Aan de andere kant zou ik hier best een Haagse Rembrandt willen hebben. En voor mij is het nog altijd een droom om de fantastische schilderijencollectie van Koning Willem II voor een tentoonstelling terug te halen. De Oranjes hebben die moeten verkopen om

schulden af te betalen, maar tot 1849 hingen ze gewoon hier in Paleis Kneuterdijk. Je zou een prachtig verhaal kunnen vertellen over de verzamelwoede van de koning.'

Maar hoe is het aan de andere kant om voor een Oranjetoontelling een lelijk schilderij van de doop van Juliana uit 1909 te moeten ophangen?

'Het gebrek aan artistieke kwaliteit heeft me niet tegengehouden. De prinses klopt, het is de juiste kerk en overal mannen in laatnegentiende-eeuwse uniformen. In de context van het verhaal past het perfect. Door alle prachtige kunstcollecties zijn we trouwens gaan denken dat die top de norm was. Maar dat is natuurlijk helemaal niet zo. Het is helemaal niet verkeerd ook artistieke middelmaat te laten zien. Als het je verhaal maar ondersteunt.'

Jaco Alberts

Beroemde broers

Dordrechts Museum/ Huis van Gijn

Johan en Cornelis de Witt en hun ouders. Prachtige portretten in het museum, geschilderd door dé sociëtschilder van hun tijd, Jan de Baen. Kunst of geschiedenis?

16 Het Dordrechts Museum is een kunstmuseum. Zo werd het halverwege de 19de eeuw opgericht. En dat is het nog steeds. De vaste presentatie geeft een beeld van vijf eeuwen Nederlandse schilderkunst, van 16de eeuw tot nu. De collectie van het museum is echter nauw verbonden met de stad Dordrecht en haar geschiedenis, zodat kunst en geschiedenis in de presentatie als vanzelfsprekend samengaan. Door de eeuwen heen heeft Dordrecht belangrijke kunstenaars voortgebracht, die veelal in opdracht werkten van kooplieden en regenten, gilden of de kerk. Ze portretteerden de stad zelf, haar bewoners en haar wapenfeiten. De beste voorbeelden hiervan zijn in het Dordrechts Museum te vinden.

Staatsieportretten van Johan en Cornelis in de themazaal rond de gebroeders de Witt

Om verhalen te versterken, maar ook om het oog van bezoekers te prikkelen, zijn veel schilderijen in de vaste opstelling met (historische) voorwerpen gecombineerd. Telkens is gezocht naar de context waarin de kunstwerken het best tot hun recht komen. De gebroeders De Witt worden geflankeerd door andere schilderijen, historieprenten en voorwerpen. Samen vertellen ze een verhaal over het leven en werk van de beroemde broers uit Dordrecht. Toch is niet dat historische verhaal de blikvanger, maar die monumentale reeks portretten in originele, vergulde lijsten. Ze hangen hier in de eerste plaats vanwege hun schilderkunstige kwaliteit. Datzelfde geldt voor de stadsgezichten en portretten van Dordtenaren die samen met gildezilver, historische scènes en altaarstukken worden getoond. Ze vertellen over het rijke handelsverleden van de stad. Maar ook hier zijn artistieke kwaliteit en kijkplezier de belangrijkste criteria.

*Liesbeth van Noortwijk,
hoofd publiekszaken*

Caesar van Everdingen, *Officieren en vaandeldragers van de Oude Schutterij*, 1657, Stedelijk Museum Alkmaar.

Servet en tafellaken

Stedelijk Museum Alkmaar

Echte grote meesters heeft Alkmaar niet. Er zijn wel portretten en schuttersstukken van Caesar van Everdingen. Er is een interieur van de Sint-Laurenskerk van Pieter Jansz Saenredam, een heilige familie van Gerard van Honthorst en gerechtigheidsstukken van Nicolaes Jacobsz van der Heck. Werken die kwaliteit hebben, maar geen grote publiekstrekkingen.

Eigenlijk zijn de kunstvoorwerpen in Alkmaar net te groot voor het servet en te klein voor het tafellaken. Door hun oorsprong of onderwerp zijn ze bovendien nauw verbonden met de lokale geschiedenis. Vanaf 2012 toont het Stedelijk Museum Alkmaar de Gouden Eeuw van de stad in een nieuwe vaste presentatie. Dat kun je uiteraard op vele verschillende manieren doen, met zowel geschiedenis als kunst in een hoofdrol. Maar in een stadsmuseum is het lokale (cultuur) historische verhaal al snel leidend. Tenzij de stad een belangrijk kunstencentrum was of als in de collectie wel grote oude meesters zitten.

In Alkmaar is er uiteindelijk voor gekozen het publiek centraal te stellen. Waarvoor komen de bezoekers? Zij komen uit de eigen regio of brengen een dagje door in Alkmaar en willen het museum zien. Of zij komen voor

een specifieke tentoonstelling. Doorgaans komen zij niet voor de oude schilderkunst. Daarvoor gaat men wel naar Amsterdam, Haarlem of Leiden. Toch wil het museum de eigen topstukken tot hun recht laten komen. Daarom is gekozen voor een sterk esthetische presentatie waarin de werken individueel te bewonderen zijn. De mooiste schilderijen hangen rondom aan de wanden. Het verhaal vinden de bezoekers in een middenconsole waarop ook zilver, glas, keramiek en meubels te zien zijn. Hierin worden enkele cultuurhistorische thema's behandeld die samen een beeld schetsen van Alkmaar in de Gouden Eeuw. Een extra laag met historische of kunsthistorische informatie vinden de bezoekers in een multimediatour. Zo is *Officieren en vaandeldragers van de Oude Schutterij* van Van Everdingen een esthetisch hoogtepunt, maar vertelt het door het thema op de middenconsole ook iets over het Alkmaar van de zeventiende eeuw.

Loet Schledorn, hoofd museale zaken

Werk in uitvoering

Museum De Lakenhal, Leiden

Grote meesters als Rembrandt, Jan Steen, Theo van Doesburg of Erwin Olaf. Museum De Lakenhal heeft ze in de collectie. Toch staat in het museum van oudsher de combinatie van kunst en geschiedenis centraal. Ook nu is dit een belangrijk uitgangspunt voor het museale beleid. Voorop staat daarbij dat De Lakenhal beeldende kunst, kunstnijverheid en geschiedenis toegankelijk wil maken voor een breed publiek.

In het project *Werk in Uitvoering* is in 2010 die verhouding tussen kunst en geschiedenis, in de collecties en in presentatie van oudere kunst en hedendaagse kunst goed tot uiting gekomen. Uitgangspunt was de eigen collectie. Daar werd grootschalig collectieonderzoek naar gedaan in de publieke ruimte van het museum. Een goede basis om te bepalen wat De Lakenhal was, is en wat het museum wil zijn in de toekomst.

Het publiek kreeg de rijkdom te zien van kunst en geschiedenis uit de collectie. Ze zagen hoe medewerkers objecten registreren, schoonmaken en fotograferen. Hedendaagse kunstenaars en specialisten brachten eigen onderzoek in dat in relatie stond met de museumcollectie. En het publiek werd uitgenodigd om mee te denken en direct te reageren.

Tijdens *Werk in Uitvoering* lag de nadruk op de collecties kunstnijverheid en voorwerpen over de Leidse geschiedenis vanaf de middeleeuwen. Het project heeft bouwstenen geleverd voor de herijking van het museum en bijgedragen tot de huidige visie en het huidige beleid van het museum.

Minke Schat, hoofd publiek

Medewerkers van Museum De Lakenhal met hun favoriete verzamelobject uit hun eigen of de museumcollectie, 2010. Foto's Marc de Haan, ontwerp Karen Polder.

Hoofdstuk 2 Het stadsmuseum in zijn regio

Een stadsmuseum vragen naar zijn verhouding met de regio, met de natie, is vragen naar de identiteit van de stad. En net als in het vorige hoofdstuk is het dus vragen naar de identiteit van het museum. Als regeringscentrum heeft Den Haag een directe relatie met de Nederlandse politieke geschiedenis, het Haags Historisch Museum dus ook. Als internationale havenstad is Rotterdam van grote betekenis voor 's lands economische ontwikkeling, Museum Rotterdam kan er zijn ogen niet voor sluiten. Als hoofdstad en (culturele) metropool oefent Amsterdam grote invloed uit op het achterland. Amsterdam Museum moet er iets mee.

Beslist niet altijd een eenvoudige taak. Ook niet voor kleinere steden die op kleinere schaal met hetzelfde zitten. Wat zou het makkelijk zijn je naar binnen te kunnen richten en gewoon je eigen verhaal vertellen, zoals vroeger in veel stadsmusea gebeurde. Toch kan een blik op het ommeland

De Nieuwe Beschuitfabriek uit 1928 op het Verkade-complex aan de Westzijde te Zaandam, foto 2004.

een interessant spel van wisselende identiteiten opleveren. Een stadsmuseum is een museum waar de stad en haar bewoners centraal staan, zo hebben we hier eerder als definitie geformuleerd. Maar Hagenezen zijn ook Nederlanders en Zaanammers zijn ook Zaankanters.

Zelf ziet het Zaanse Museum zich niet eens als een echt stadsmuseum. Dat leverde in het netwerk onder collega's wat verwonderde reacties op. Maar Zaanstad is nauwelijks een stad, zeggen ze daar zelf: eigenlijk zijn we een museum voor de Zaanstreek. Vervolgens is het nog een flinke klus het karakter van die streek te definiëren. Waarbij de Zaankanters bovendien nog eens het risico lopen bij Groot-Amsterdam te worden ingedeeld.

Steden bestaan bij de gratie van hun omgeving. Het is het achterland dat de welvaart mogelijk maakt, de vijand waar ze zich tegen moeten verweren, de plek waar stedelingen hun vrije tijd doorbrengen. Verhalen die de moderne stadsmusea op zeer uiteenlopende en vaak hele creatieve manieren aan hun publiek proberen te vertellen.

Zaans Museum - Zaankanters hadden eerst niet veel met ons

Wie een bezoek brengt aan het Zaanse Museum wordt onmiddellijk getroffen door de bizarre locatie. Een modern betonnen gebouw vlak onder de molenwieken van de pittoreske Zaanse Schans, met uitzicht op weilanden met grazende schapen, een ooievaarsnest, industriecomplexen aan de horizon en de doordringende lucht van cacao. Fascinerende verrommeling.

En in één klap is eigenlijk ook de problematiek van het Zaanse Museum duidelijk: een museum in Zaanstad voor de hele Zaanstreek, maar wat is typisch Zaanse? Wat is het karakter van een streek met zoveel verschillende gezichten? Heeft de Zaanstreek wel een eigen identiteit? 'Het is een worsteling', zegt conservator **Ellen van Veen**: 'Zaanstad ontstond pas in 1974 met de samenvoeging van Zaanstad en zes nabijgelegen dorpen. Het heeft dus nauwelijks een stads karakter, het zijn losse delen. En de Zaanstreek bestaat uit drie verschillende gemeenten die samen nooit een bestuurlijke eenheid zijn

geweest. Bovendien leunt de streek zwaar op het vlakbijgelegen Amsterdam waar zich genoeg andere stedelijke voorzieningen bevinden. Wat is dan Zaanse?'

Daar zal de gemeente toch wel een antwoord op willen hebben?

'Eigenlijk vergroten bestuurders die verwarring alleen maar. In Zaanstad wordt een gloednieuw stadscentrum gebouwd, maar met een in megaschaal opgetrokken Zaanse retrohuisje als stadhuis. En hier naast de oude molens zetten ze een gloednieuw museumgebouw neer. Begrijp jij het nog?'

Dat lijkt me een lastige opgave voor een museum:

'Natuurlijk is er een collectie van klederdracht en meubels en zijn er de molens. Maar die klederdracht draagt al 150 jaar niemand meer en de molens staan op één na niet meer op de oorspronkelijke plek. Toen het nieuwe museumgebouw er stond, wilden Zaankanters niet komen. Ze hadden niet veel met ons, het gebouw vonden ze te modern op

de Zaanse Schans. En mensen uit Assendelft of Oostzaan zeggen: dit gaat over Zaanstad. Die gaan liever naar de oudheidkundige verenigingen in hun eigen dorpen.'

Hoe hebben jullie hier een uitweg kunnen vinden?

'Wat Zaankanters wel met elkaar verbindt is hoe ze werken. Er is een economische binding. Er was natuurlijk al dat verhaal van de ontgonnen woestijn met haar molens rond de Zaan en de snelle industrialisering in de negentiende eeuw na de opening van het Noordzeekanaal. Maar ook in de eigentijdse geschiedenis is de regionale bedrijvigheid voor Zaankanters van groot belang. Of de fabriek van Lassie nu in Wormer ligt of in Zaanstad, hij ligt hier aan de Zaan. En de Zaankanters zijn trots op Albert Heijn, dat reclame maakt met haar eigen zuivellijn Zaanse Hoeve, waarbij overigens ten onrechte de indruk wordt gewekt dat het hier om een agrarische streek gaat.'

En toen openden jullie in 2009 het Verkade Paviljoen:

'Ja. Dat betekende een spectaculaire stijging van het aantal bezoekers. De toeristen die toch al naar de molens komen kijken en

wel eens een werkende chocoladefabriek van dichtbij wilden zien, waren enthousiast, maar schoorvoetend kwamen ook de Zaankanters zelf. De Verkadefabriek sluit wel aan bij de belevingswereld van de Zaankanters. Dat is de nostalgie die hier aanslaat. De bezoekers hebben zelf in zo'n fabriek gewerkt, of hun moeders.'

Intussen gaat de worsteling met de identiteit van de Zaanstreek natuurlijk gewoon door:

'De gemeente Zaanstad verklaart voortdurend hoe goed ze met het industrieel erfgoed omgaat, maar intussen doet ze niks tegen de sloop van veel fabrieken die historisch van groot belang zijn. De meer dan honderd jaar oude artilleriefabriek op het Hembrugterrein is een prachtig monument, maar is aan het wegwijnen door besluiteloosheid. Men moet oppassen want dit erfgoed vergaat.'

Jaco Alberts

Zaanstad anno nu: Inverdan, het nieuwe stadsplan voor het centrum van Zaanstad, moderne architectuur geïnspireerd en gebaseerd op de typisch Zaanse houtbouw, 2011.

Jan Weenix II, Agnes Block, Sybrand de Flines en twee kinderen op de buitenplaats Vijverhof aan de Vecht, ca. 1694, Amsterdam Museum.

Uitgevlogen Amsterdammers **Amsterdam Museum**

Fiets- en wandelroutes in en om de stad. Een museale taak? Zeker. In het project *Amsterdammers verlangen naar buiten*, onderdeel van het themajaar Historische buitenplaatsen 2012, vertelt het Amsterdam Museum over de wederkerigheid tussen stad en land. Het laat zien waar Amsterdammers vroeger en nu hun vrije tijd doorbrengen: buiten de stad.

De geschiedenis van Amsterdam staat niet op zichzelf. Vanaf het ontstaan van de stad is er sprake van interactie met de omgeving, zoals het voortdurende proces van aankomen, blijven of vertrekken. Dynamiek en interactie bepalen stad en metropool. Aandacht hiervoor levert levende geschiedenis op en talloze mogelijkheden voor binnen- en buitenlandse bezoekers voor herkenning en stof tot nadenken.

Ook in andere projecten, zoals bijvoorbeeld *de Gouden Eeuw*, wordt Amsterdam voortdurend belicht in zijn wederkerige relatie tot de regio, de natie en zelfs de wereld. Dit gebeurt

zoveel mogelijk vanuit wisselende perspectieven, dus niet alleen het Amsterdamse. Juist om ook identificatie door verschillende groepen mogelijk te maken.

Belangrijk is natuurlijk de relatie met al die uitgevlogen Amsterdammers. Veel van hen wonen nog in de regio. Hun identificatie met Amsterdam heeft vaak met nostalgie te maken. Nogal wat oud-Amsterdammers hebben dan ook hun weg gevonden naar tentoonstellingen van de afgelopen jaren als *Geef mij maar Amsterdam* en *Oost, een Amsterdamse buurt*. En op onze locatie in Amsterdam Noord werd het 'buurtwinkelproject' het afgelopen jaar bezocht door een groot aantal inwoners van Purmerend en Waterland: allemaal op zoek naar winkels uit hun jeugd.

Annemarie van Eekeren, hoofd educatie

Haags of niet Haags?

Haags Historisch Museum

Het Nationaal Archief is Haags, net als het Vredespaleis. Maar de Gevangenpoort – stadsicoon en topstuk uit de Collectie Den Haag – is niet Haags. Opvattingen uit wat informele enquêtes onder bezoekers van het Haags Historisch Museum. Losse flodders? Zeker niet. Ook tijdens een officiële visitatie werd serieus betoogd dat de Gevangenpoort niet Haags is. Want de Gevangenpoort hoort bij het Binnenhof en dat is ook niet Haags.

'Haagse' politici als Oldenbarnevelt en Johan de Witt treffen hetzelfde lot. Er is bijna geen item uit de Haagse geschiedenis, of het is ook wel van nationaal, of internationaal belang. En daarmee niet-Haags, is de redenering. Zo zijn in het verleden belangrijke collecties uit de stad verdwenen.

Den Haag is daarin niet uniek. Deze gelaagdheid – lokaal, nationaal en internationaal – heeft Den Haag gemeen met andere regeringssteden in Europa. Wie inzoomt op het Haags Historisch Museum met de

Gevangenpoort, zo prominent gelegen aan de Hofvijver en het Binnenhof, daar waar de stad ontstaan is, kan zeggen dat het hele gebied niet-Haags is. Want het is het centrum van de macht in Nederland. Net zoals je kunt zeggen dat de Tower of London, niet bij Londen hoort. Want die is van nationaal en zelfs internationaal belang.

Is dit een lastig probleem? Nee in het geheel niet. In de museumpraktijk van alle dag, worden Haagse items getoond. En ja, soms is dat tevens een nationaal of internationaal verhaal dat zich afspeelt in Den Haag. Zo wordt nu door gastcurator Jaco Alberts onderzoek gedaan naar Den Haag als stad van democratie en rechtsstaat. Het museum kijkt dus van binnen naar buiten, vanuit Den Haag naar Nederland en de wereld. Wat ontdek je dan? Dat er onderwerpen en instellingen zijn die Haags, nationaal en internationaal tegelijk zijn. En tja, dat is nu zo typisch Haags.

Antoinette Visser, directeur

Hollandse School, *De Hofvijver gezien vanaf het Doelenterrein*, 1553, Haags Historisch Museum.

Vitrine met Romeinse grafvondsten afkomstig uit Buchten en Geleen, onderdeel van de vaste presentatie, afdeling Stedelijke Historie, Museum Het Domein, Sittard.

24

Euregionale geschiedenis Museum Het Domein

Wie de geschiedenis van Sittard en Geleen goed wil beschrijven komt al snel tot de ontdekking dat veel informatie zich bevindt in een archief of museum over de landsgrens. Zo gek is dat niet. Pas sinds het einde van de Duitse Bond in 1868 behoort de gemeente ondubbelzinnig tot het Koninkrijk der Nederlanden. Eerder waren ook Frankrijk, Oostenrijk of Spanje er de baas.

De gemeente ligt nog steeds in een veranderende regio die landsgrenzen overschrijdt. De geschiedenis van Museum Het Domein is daarvan een afspiegeling. Waar de grondlegger van de museumcollectie onder de naam *Land van Sittard* in 1936 kunsthistorische objecten uit de regio verzamelde, was de precieze herkomst in de jaren zestig al niet meer leidend. Middeleeuwse kruiken kwamen uit Schinveld, maar Romeins aardewerk kwam ook uit het Duitse Tudderden.

De fusie tussen Sittard, Born en Geleen betekende voor het museum in 2001 een structurele verruiming van het werkterrein. Daarbij kun je de nadruk leggen op de verschillen tussen gemeentedelen, zoals het

middeleeuwse Sittard tegenover het industriële Geleen. Maar het Domein probeert ook op gemeenschappelijke wortels te wijzen, zoals die liggen in de Romeinse en Franse tijd.

Inmiddels is de actieradius nog groter. Het stadsarchief is omgedoopt in Euregionaal Historisch Centrum en steeds meer partijen zijn gaan samenwerken. Zo zijn erfgoedinstellingen in de regio met het project Erfgoed eXtra nu bezig hun archieven volgens eenzelfde format voor het publiek toegankelijk te maken. Ook met Duitse en Belgische museum- en archiefcollega's zijn hiervoor contacten gelegd.

Duitse en Belgische collega's hebben eveneens bijgedragen aan de het Romeinse onderdeel van de vaste historische opstelling in het Domein. Het idee om hier een grensoverschrijdende fietsroute langs het Romeinse verleden aan te koppelen, is nog niet van de grond gekomen. Maar wat niet is kan nog komen. Het is immers ook hun geschiedenis.

Kitty Jansen-Rompen, conservator

Hoofdstuk 3 Erfgoedbrede samenwerking

Regionaal Historisch Centrum, Erfgoedcentrum, het Domein. De term historisch museum is aan het verdwijnen. Binnen het netwerk spreken we over stadsmusea. Maar zelfs die term lijkt al achterhaald nu op steeds meer plaatsen steeds nauwer wordt samengewerkt met andere erfgoedinstellingen als archieven, bibliotheken, archeologen en monumentenbeheerders. Natuurlijk is dat voor een deel het gevolg van bezuinigingen in de culturele sector. Maar soms is het een bewuste keuze, die door alle partijen gedragen, hier en daar zelfs geïnitieerd wordt. Is dat een goede ontwikkeling of verkopen musea hun ziel aan de duivel?

Sommige stadsmusea zijn oprecht bang voor het laatste. De diversiteit van die verschillende stedelijke instellingen is juist zo interessant, horen we bijvoorbeeld uit Rotterdam.

Het historische gebouwencomplex van het Hof te Dordrecht.

25

De ene club is zeer vooruitstrevend, de ander juist erg gericht op behoud. Die pluriformiteit gaat verloren in erfgoedbrede samenwerking, zeker als ze door bezuinigingen wordt afgedwongen. Je kunt wel grote concepten voor het brede publiek bedenken, maar dat komt toch naar de dingen die het zelf wil zien.

Toch zijn de meeste deelnemende stadsmusea enthousiast over de mogelijkheden die erfgoedbrede samenwerking biedt. Zo kan een betere collectie worden samengesteld uit veel meer bronnen. Zo kunnen archieven beter leren te presenteren en musea hun historische kennis bijspijkeren. Zo kan misschien een einde komen aan het hokjesdenken waarin de traditionele erfgoeddisciplines, musea, archieven, monumenten en archeologie, al zo lang gevangen zitten.

En het gevaar dat er ongerichte erfgoedkolossen ontstaan waar niemand iets aan heeft? Het antwoord dat op zoveel uiteenlopende vragen te geven valt: duidelijke keuzes maken. Wat is de identiteit van de stad en welke verhalen wil je vertellen?

Erfgoedcentrum DiEP - De aanvankelijke plannen waren zelfs licht megalomaan

Dordrecht is de oudste stad van Holland, met stadsrechten uit 1220. Je zou het niet zeggen als je het kantoor van Erfgoedcentrum DiEP in Dordrecht binnenstapt. Een archiefgebouw uit het begin van de twintigste eeuw, omringd door gedateerde nieuwbouw. Dat gaat veranderen. DiEP ontwikkelt een historische *experience* in het Hofkwartier, het stadshart waar de lange geschiedenis van Dordrecht voelbaar is. Daar (en op andere

plaatsen in de stad) zal 'erfgoedbrede samenwerking' tot bloei moeten komen.

Nu heeft Dordrecht op dat gebied al een traditie, vertelt **Ineke Middag**, directeur van DiEP: 'Een jaar of tien geleden, lang voor mijn komst, leerde de gemeente uit onderzoek dat de stad geen imago had: niet positief, niet negatief maar nul. Terwijl Dordrecht de oudste stad van Holland is. Waar in de refter van het Augustijnenklooster in 1572 de Eer-

Exterieur van het in 2005 in gebruik genomen Stadsdepot Dordrecht.

ste Vrije Statenvergadering van Holland werd gehouden, het begin van Nederland eigenlijk. Besloten is dat verhaal uit te gaan dragen en het Hofkwartier te gaan ontwikkelen. Ook kreeg men oog voor de rijke collecties in het stadsarchief, van de archeologische dienst en monumentenzorg, en wilde die aan de buitenwereld laten zien. Zo werden die gemeentelijke instellingen gebundeld in Erfgoedcentrum DiEP.'

Het was dus geen verkapte bezuiniging zoals je vaak ziet?:

'Nee. Sterker nog, de gemeente heeft er miljoenen in geïnvesteerd. Er is een gezamenlijk stadsdepot gekomen voor die gemeentelijke instellingen, Huis van Gijn en het Dordrechts Museum zijn gerenoveerd. De plannen voor de huisvesting van DiEP in het Hofkwartier waren aanvankelijk zelfs licht megalomaan voor een stad die nog weinig publiek trok. Financiële beperkingen van de gemeente hebben de plannen inmiddels realistischer gemaakt, maar nog altijd is het een forse investering.'

DiEP is dus een bundeling van archief, archeologie en monumentenzorg. Dan ben je onder de stadsmusea een vreemde eend in de bijt:

'Dat besef ik. Dordrecht heeft nooit een echt historisch museum gehad en nooit systematisch historisch verzameld. We missen dus voorwerpen, al nam het archief soms wel eens iets op en kunnen we putten uit de verzameling Van Gijn. En als archief hebben we echt in korte tijd moeten leren de grote kennis die we hebben om te zetten in presentaties voor het publiek.'

En nu maakt Dordrecht zich al weer klaar voor de volgende stap, een fusie van de drie gemeentelijke cultuurorganisaties: DiEP, de kunstmusea Dordrechts Museum, Huis van Gijn, en het Centrum Beeldende Kunst (CBK): 'Dat is deels wel een bezuiniging. Het CBK wordt zelfs helemaal opgeheven. Nu kunnen we wel die hedendaagse programmering behouden en meenemen naar onze podia.'

Wordt erfgoedbrede samenwerking zo niet een beetje te veel van het goede?

'Ik vind van niet. Geschiedenis bestrijkt een veel breder scala dan kunst, alleen al het publiek dat zich ervoor interesseert. Maar voor geschiedenis was het vaak moeilijker om aantrekkelijke presentatievormen te vinden. Als je de krachten van kunst, geschiedenis en hippe hedendaagse kunstenaars kunt bundelen, kom je tot de meest actuele, pakkende en brede invulling van je verhaal. Als wij programmeren rond Willem van Oranje en die Eerste Vrije Statenvergadering, kunnen we kunstenaars vragen hun bijdrage te leveren. Andersom kunnen moderne kunstenaars exposeren in prachtige historische gebouwen.'

Synergie dus, om wat jargon te gebruiken:

'Ja, en natuurlijk ook bedrijfsmatig. Samen kunnen we continuïteit en kwaliteit beter waarborgen. Wij hebben bij het archief bijvoorbeeld goede database-expertise, maar het Dordrechts Museum weet weer alles van beveiligen en bewaken en het CBK kan goed improviseren.'

De nieuwe organisatie komt voort uit ideeën rond citymarketing. Loop je dan niet het gevaar je onafhankelijkheid te verliezen? Zijn er straks nog wel zwarte bladzijden in de geschiedenis?

'Kom op zeg, wat denk je? Als ze een plat promov verhaal bestellen, zeggen we: wegwezen. En zo niet dan hoort de omgeving ons wel weg. Behalve die Eerste Statenvergadering maakt ook de beroemde Dordtse Synode van 1618 en 1619 deel uit van onze *branding*. Een mijlpaal voor het protestantisme, wereldwijd. En ook een bijeenkomst waarbij voor een specifiek type Calvinisme werd gekozen dat tot op de dag van vandaag zijn invloed heeft op onze cultuur. Dat zullen we niet verhullen. Zolang we het gezamenlijke programma goed uitzetten en bewaken, hebben we daarbinnen de volledige vrijheid.'

Jaco Alberts

Verdwenen stad Musea Zutphen

Beleef mijn Gelderland! Het is een uitroep, maar ook een project waarin veertien musea uit Gelderland samenwerken. Het Stedelijk Museum Zutphen, onderdeel van de Musea Zutphen, droeg al bij aan de Collectie Gelderland, een website vol Gelderse verhalen en een databank met 65.000 voorwerpen. Beleef mijn Gelderland! is een intensivering van die erfgoedbrede samenwerking. Het doel is om de beleving van cultuurhistorie in Gelderland te verdiepen en te vernieuwen. Daartoe worden in twee jaar tijd (2011-2012) met subsidie van Ministerie van OC&W allerlei innovatieve toepassingen ontwikkeld, binnen en buiten de deelnemende musea.

Wat gaat er gebeuren? De website MijnGelderland.nl wordt verder ontwikkeld met een mobiele website, historisch kaartmateriaal en met gebruik van nieuwe technologische ontwikkelingen, waaronder 'toegevoegde realiteit' met een Layar-applicatie voor *smartphones*. De musea leveren daarvoor lokale verhalen aan en POI's (*points of interest*).

Panoramafotografie, 3D-fotografie en films moeten het tot een realistische ervaring maken. Dat is ook het doel van de virtuele reconstructies in de musea zelf, waarbij gebruik wordt gemaakt van nieuwe *multi-touch* technologie. Ook komt er een interactief erfgoedspel dat de collecties van de musea met elkaar verbindt en dat te beleven is op het web, op *multi-touch* tafels/schermen en via mobiele apparaten. Alle deelnemende musea zorgen voor nieuwe inhoud. Steeds worden relaties gelegd tussen de voorwerpen en verhalen die in de musea te zien zijn en de omgeving buiten het museum waarin deze verhalen zich hebben afgespeeld. Het Stedelijk Museum Zutphen concentreert zich daarbij op *Zutphen, De Verdwenen Stad*, het deel van de historische binnenstad dat door een bombardement op 14 oktober 1944 is verwoest. Dat leidt tot een vaste presentatie, waarin de bezoeker wordt geconfronteerd met de verdwenen stad én met nieuwe stedenbouwkundige ontwikkelingen.

Tiana Wilhelm, directeur

Fatsoendelijke Lijden Stadsmuseum IJsselstein

De Baronie IJsselstein was een onafhankelijke enclave binnen de grenzen van de Republiek in handen van de familie Oranje-Nassau. En een woonplaats voor 'fatsoendelijke liijden', zoals dat heette. Een historisch proefschrift inspireerde tot een expositie over het minilandje. Die werd gemaakt door het Stadsmuseum IJsselstein dat daarvoor samenwerkte met de Historische Kring, het Streekarchief en de lokale bevolking. Naast de tentoonstelling leidde het tot een educatief project, een fraaie catalogus, een audiotour door de binnenstad en een televisie-uitzending.

Erfgoedbrede samenwerking in IJsselstein. Het jubileumjaar 2010, *IJsselstein 700 jaar stad*, stond er bol van. Onder auspiciën van een speciaal comité waarin het Stadsmuseum, culturele en erfgoedpartners vertegenwoordigd waren, werd elk kwartaal een ander thema belicht.

Behalve de geschiedenis van de baronie, vertelde IJsselstein over het rijke sportieve leven met onder meer een presentatie over 50 jaar polsstokverspringen, samen met de Polsstokbond Holland. Een ander kwartaal stonden culturele manifestaties centraal, waarbij het museum werk exposeerde van kunstenaars uit een Belgische partnerstad die zijn 800 jarig bestaan vierde. Tenslotte organiseerde de horeca van IJsselstein onder meer een 'Preuvenement' onder de vlag van het Bourgondisch leven in de stad. Bij dat thema sloot het stadsmuseum aan met een tentoonstelling over de Bourgondische periode in de geschiedenis van IJsselstein, opnieuw in samenwerking met Historische Kring en het Streekarchief dat fraaie bruiklenen ter beschikking stelde.

Margot Langelaan, conservator

Ruïne van het (latere museum) gebouw na het bombardement in de herfst van 1944.

Chris Brussels, burgemeester P. van den Brink, burgemeester J. Peeters en kunstenaars uit IJsselstein en Herentals, *IJsselstein en Herentals in samenwerking en vriendschap verbonden* (glaskunstwerk), 2010, Stadsmuseum IJsselstein.

Vergeeten muziekschat

Museum De Lakenhal, Leiden

Het is één van de belangrijkste muziekschatten van West-Europa: zes zestiende eeuwse koorboeken uit de Leidse Pieterskerk. Toch leidden ze lange tijd een stil bestaan. In 2010 presenteerde Museum De Lakenhal ze weer voor het eerst sinds lange tijd.

Een prachtig voorbeeld van erfgoedbrede samenwerking. Want het Regionaal Archief Leiden, het Egidius Kwartet en Museum De Lakenhal zorgden er gezamenlijk voor dat de muziekschatten voor het publiek weer te zien en te horen waren. Het museum stelde de originelen ten toon, het archief ontsloot ze digitaal voor internet en het Egidius Kwartet voerde de muziek uit en zette haar op cd. De boeken werden ooit samengesteld voor het Getijdencollege van de Leidse Pieterskerk en hebben de Beeldenstorm overleefd. Zij geven een mooie indruk van het repertoire waarover een kerkkoor halverwege de zestiende eeuw in de Lage Landen kon beschikken.

Museum De Lakenhal werkt op historisch vlak al jarenlang structureel samen met het Regionaal Archief van de stad Leiden, in tal van projecten. Maar ook met andere musea in Leiden – de stad heeft de hoogste museumdichtheid van Nederland – zijn de banden sterk. Sinds 2003 werken de musea op allerlei terreinen samen onder de naam Museumgroep. Voor het publiek een unieke propositie.

Minke Schat, hoofd publiek

Muziekboek (Motetboek) van de Leidse Pieterskerk, geschreven door musicus Anthonius de Blauwe (In Usum Et Honorem Conducibilum), 1559, Regionaal Archief van de stad Leiden.

Hier begon de victorie!

Stedelijk Museum Alkmaar

Wie weet het niet? Het beleg van Alkmaar betekende de ommekeer in de Opstand. Het Stedelijk Museum Alkmaar heeft indrukwekkende schilderijen van deze historische gebeurtenis, in verschillende tijden. Het archief bezit eigentijdse stukken die als het ware een ooggetuigenverslag vormen. En archeologie heeft kogels van het beleg, brokstukken van de stenen omwalling en skeletten met kogelgaten uit een massagraf. Samen zullen ze vanaf 2012 te zien zijn in de nieuwe vaste presentatie van het Stedelijk Museum: *Victorie! Het beleg van Alkmaar in 1573*.

Een schoolvoorbeeld van erfgoedbrede samenwerking die in Alkmaar al een lange traditie kent. Ook de huidige vaste museumpresentatie van het Stedelijk Museum Alkmaar uit 2000 is gemaakt met behulp van het Regionaal Archief en de archeologische dienst. Ook toen al droegen deze collega-instellingen bij met hun stukken en bodemvondsten. En niet te vergeten: hun kennis. *Victorie!* wordt een evocatieve presentatie met levendige details en objecten die een directe, historische sensatie oproepen. Het museum kan een breder spectrum van objecten tonen en het archief en archeologie hebben in het museum een platform voor hun eigen schatten.

Toch is de samenwerking niet helemaal gelijkwaardig. Het is het museum dat de regie voert over de samenstelling en vormgeving van de presentatie. Op inhoudelijk vlak leidt dit wel eens tot discussie: de archeologen willen hun schatten eigenlijk in de context van een vondstcomplex tonen. Soms komen

deze gegevens in een diepere informatielaag, maar vaker worden ze weggelaten. Toch ervaren alle partijen de samenwerking als positief.

Buiten de museumpresentaties, wordt ook samengewerkt in educatieve projecten en evenementen. Vanaf 2010 kun je in Alkmaar bovendien een Belegroute door de stad lopen. Door middel van QR-codes krijgen de wandelaars op verschillende plekken in de stad informatie over het beleg. Het initiatief hiervoor nam het verhalenplatform Oneindig Noord-Holland, maar voor de content werd opnieuw samengewerkt.

Loet Schledorn, hoofd museale zaken

Een QR-code bij de ingang van het museum.

Hoofdstuk 4 **Participierend verzamelen**

32

Zoetermeer, een nieuwe stad, 2006.

Als er iets hot is in de erfgoedwereld is het wel 'participierend verzamelen'. Dat geldt zeker voor stadsmusea die het moeten hebben van een nauwe band met de lokale bevolking. Door heel Nederland heen zijn inmiddels voorbeelden van succesvolle projecten waarbij het museum de wijk in is getrokken en samen met bewoners een waardevolle verzameling heeft aangelegd.

Is het de zoveelste modegril, of een ontwikkeling die beklijft? De meeste stadsmusea vermoeden het laatste. Het verzamelbeleid heeft zich uitgebreid naar de recente geschiedenis en het heden. Bovendien moeten ook stadsmusea in de veranderende stedelijke samenlevingen hun bestaan blijven legitimeren. Dat lukt alleen door het publiek meer bij het museum te betrekken en soms zelfs door de voorheen vanzelfsprekende autoriteit van het museum als verzamelaar ter discussie te stellen. En bewoners willen graag participeren, erbij horen. Ze willen trots zijn op hun bijdrage, een behoefte die door musea kan worden gestimuleerd.

Maar de weg naar 'participierend verzamelen' kent vele hobbels en valkuilen. Uit de discussies binnen het netwerk blijkt dat de stadsmusea al doende leren. Enkele lessen: je kunt niet 'zomaar' beginnen met verzamelen, je moet veel tijd investeren in een goede onderzoeksmethode. Het blijkt verstandig dat het museum zorgt voor voldoende sturing. Kwaliteit moet worden gewaarborgd, 'wikipedisering' ligt op de loer.

Een museum moet ook voorzichtig opereren. Als je te 'hebberig' te snel naar objecten vraagt, kan het proces worden verstoord. Bewoners zijn rap met het vertellen van verhalen, maar aanzienlijk terughoudender met het afstaan

33

van hun bezittingen. Het is van groot belang eerst vertrouwen op te bouwen. En als een museum niet zorgt voor continuïteit, ben je het vertrouwen van de bevolking ook zo weer kwijt. Dan heb je misschien wel een verzameling, maar als het je er om te doen is een relatie met mensen op te bouwen, sta je in wezen toch met lege handen.

Ten slotte lijkt het voor een museum verstandig na een aantal jaren opnieuw te kijken of alles wat is verzameld, behouden moet blijven.

Stadsmuseum Zoetermeer - We gaven champagne in ruil voor verhalen

34

't Oude Huis staat er op de gevel van het Stadsmuseum Zoetermeer. En dat is wel bijzonder, want zoveel is er niet oud in Zoetermeer. Rond een dorpskern heeft zich in luttele decennia een enorme agglomeratie ontwikkeld. Tienduizenden nieuwe woningen en bedrijven, doorsneden door snelweg, spoor en Randstadrail, ingeklemd tussen Den Haag, Rotterdam, Leiden en Gouda. 'Een openluchtmuseum voor architectuur en stadsvernieuwing', zegt directeur **Jouetta van der Ploeg** in de tuin van het klassieke gebouwtje dat voor een ambitieus museum veel te weinig expositieruimte heeft.

Dat gaat veranderen, hoopt Van der Ploeg. De gemeente Zoetermeer zou graag meer samenhang zien in de nogal gefragmenteerde stad. En zo liggen er plannen voor een nieuw multifunctioneel museumgebouw

dat een bijdrage moet gaan leveren aan het 'stadsgevoel'.

Maar wat is dan dat stadsgevoel, de identiteit van Zoetermeer?

'Dat is een lastige vraag. Ik woon in Leiden. Daar is het niet moeilijk te beantwoorden. Hier wel. Er zijn geen historische herkenningpunten. Daarom besloten we er samen met de bevolking onderzoek naar te gaan doen.'

Aha, participierend verzamelen:

'Inderdaad. In 2008 hebben we voor ons project *Give & Take* honderd flessen goede champagne of chic bronwater beschikbaar gesteld in ruil voor objecten die voor mensen in Zoetermeer 'thuisgevoel' symboliseerden.'

Champagne in ruil voor objecten? Moet je er iets materiëls tegenover stellen?

'Ik vrees van wel. Maar de deelnemers

moesten er wel een verhaal bij kunnen vertellen. Natuurlijk waren we even bang dat er hordes jongeren aan zouden komen met kauwgomplaatjes, maar dat viel reuze mee. We hebben zo 86 objecten kunnen verzamelen die we ook hebben tentoongesteld.'

Is nu de ziel van Zoetermeer blootgelegd?

'Niet meteen. We hebben kleurrijke verhaaltjes bijeengebracht, maar voordat ze bijdragen aan het grotere verhaal, moet er nog wel wat gebeuren. Bewoners blijken vooral nostalgische voorwerpen te geven, uit het verenigingsleven, of uit de beginfase van de groei van Zoetermeer in de jaren zestig en zeventig. Mensen komen toch vaak met objecten waarvan ze verwachten dat ze in een museum thuishoren. Maar wat echt dierbaar is, geven ze niet weg. En het waren toch vooral autochtone ouderen die meededen.'

Wat hebben jullie ervan geleerd?

'Dat je als museum meer de regie moet nemen, meer moet sturen, meer gerichte vragen moet stellen. Het valt nog niet mee 'thuisgevoel' te vertalen in een object. Als vervolg hebben we in de *Wonderkamer van Zoetermeer* samen met belangstellenden onderzocht wat er gebeurt wanneer voorwerpen aan een museum worden geschonken. In masterclasses van erfgoed specialisten en zelfs een filosoof is er gekeken naar de betekenislagen van de voorwerpen. De meeste mensen hebben daarvan geen idee.

Ook bleken inwoners van Zoetermeer weinig boodschap te hebben aan het verhaal van hun stadgenoten. Alleen schenkers van objecten deden mee aan de workshops.'

Kunnen jullie de lessen al toepassen?

'Onze huidige tentoonstelling heet *Secret City Zoetermeer*. Daarvoor zijn de Britse fotograaf en digitaal kunstenaar Andrew Brooks en curator Andy Brydon op zoek gegaan naar schijnbaar onbetekenende plekken in de stad. Dat deden ze samen met onder meer jongeren en amateurfotografen die waren uitgenodigd voor een fotoworkshop. Brooks heeft de plekken heel mysterieus in beeld gebracht, telkens een fotoshop van meer dan honderd foto's. Dat is het dragende verhaal in de tentoonstelling. Deelnemers fotograferden daarnaast hun eigen geheime plekken, maar die zitten in een diepere laag, in lades.'

Levert het waardevolle herinneringen op?

'Aanvankelijk reageerden de jongeren heel negatief op de vraag wat ze met Zoetermeer hebben. 'We willen er zo snel mogelijk weg'. Totdat er een meisje opstond die zei: er was zo'n fijne speelplek, ergens onder de grond waar kinderen echt op de eerste plaats kwamen. Anderen herinnerden zich dat plotseling ook. We zijn toen met z'n allen gaan kijken. Het was dicht, we hebben de sleutel gevraagd. Een onooglijke plek, maar de jongeren stonden daar met tranen in hun ogen.'

Jaco Alberts

35

Tentoonstelling *De Wonderkamer van Zoetermeer*, 2009.

K. Schippers in een atelier tijdens *De Wonderkamer van Zoetermeer*, 2009.

Achter de kassa van Doe-het-zelf-zaak Muskon in winkelcentrum Kraaiennest staan veelverkochte artikelen, waaronder dozen met plakstrips om kakkerlakken – een veelvoorkomende plaag in de hoogbouw van de Bijlmer – te vangen. De lijmvalen moeten worden aangebracht in de buurt van schuilplaatsen van kakkerlakken. Een dergelijk object is verzameld tijdens de tentoonstelling *Buurtwinkels* in 2011.

Als de bewoners het immaterieel kapitaal van de stad zijn, moet het stadsmuseum methoden ontwikkelen om dat kapitaal vast te leggen. Daarom wordt in het Amsterdam Museum geëxperimenteerd met het vastleggen en presenteren van persoonlijke verhalen, bijvoorbeeld in verhalenwebsites. Museummedewerkers, filmmakers en vrijwilligers spelen een rol als intermediair: zij leggen de verhalen vast. Goed opschrijven of filmen en duiden van een verhaal is immers een kunst die niet iedereen beheerst. Bovendien proberen we, bijvoorbeeld in de website *Buurtwinkels*, een link te leggen tussen de 'kleine' persoonlijke geschiedenissen en de 'grote' geschiedenis.

Het museum is echter niet de enige speler in het veld: stadsarchieven, miljoenen websites, Facebook en Flickr overal wordt het eigentijdse leven in de stad en de wereld opgeslagen. Er worden zoveel spullen geproduceerd dat selectie van objecten steeds nijpender wordt. Het Amsterdam Museum verzamelt vaak aan de hand van thematische tentoonstellingen. Een zekere willekeur kan het gevolg zijn, maar was dat ook niet het geval met de objecten die in afgelopen eeuwen in de stadscollecties terecht kwamen?

Annemarie de Wildt, conservator

Hippe hoofdoeken Amsterdam Museum

Het is een van de meest controversiële voorwerpen van onze tijd: de hoofdoek. Daarom heeft het Amsterdam Museum een collectie modieuze versies met de verhalen van hun draagsters. Maar in de collectie van het museum bevinden zich ook objecten uit buurtwinkels die zichtbaar maken hoe winkels, winkeliers en hun assortiment veranderd zijn in de afgelopen decennia. Of een tijdelijk designbordeel op de Wallen, gemaakt in samenspraak met prostituees en bordeeleigenaars.

Het museum, hoewel nog steeds bovenaan in polls over betrouwbare instellingen, stelt zich steeds terughoudender op als het gaat om het uitdragen van kennis over de stad, zeker als het gaat om het recente verleden en het heden. Het eigentijdse stadsmuseum wil kennis delen, wil samen met bewoners kennis en objecten verzamelen en bewoners betrekken bij het verhaal van de stad, of liever nog het stadsmuseum omvormen tot een platform waarop die uiteenlopende bewoners hun eigen verhalen delen met de bezoekers. Stadsmusea gaan dan ook de stad in, om materieel en immaterieel erfgoed te verzamelen.

Geheime codes op Zuid Museum Rotterdam

5314. Toen de *urban curator* van Museum Rotterdam in 2007 een onderzoek deed in de Afrikaanderwijk, stuitte ze steeds weer op dat mysterieuze getal. Als graffiti op bushokjes, op muren, maar ook op kleding, als tatoeage en verwerkt in nicknames voor sociale netwerken op het internet. Het was het nummer van de openbaar vervoerszone in dat deel van Rotterdam-Zuid, maar '5314' bleek veel belangrijker. Jongeren zijn trots op hun wijk en laten dat met deze code zien.

En zo begon het museum het project *Roffa 5314* (*Roffa* is straattaal voor Rotterdam), waarbij alle verwijzingen naar het getal 5314 werden verzameld, en jongeren die zich sterk met de wijk identificeren werden bereikt door evenementen te organiseren. Het museum belandde zo in de lokale hiphopscene, in een urban life-style, maar ook tussen Feyenoordhooligans die zich met 5314 weer als een subgroep afficherden.

Roffa 5314, een expositie op basis van actieve participatie van jongeren op locatie 't Gemaal, Rotterdam-Zuid.

Uitgangspunt van participierend verzamelen is dat een stadscurator optreedt als erfgoedmakelaar en gedurende een bepaalde tijd met medewerkers van het museum in de wijk actief is. Behalve *Roffa 5314* voerde Museum Rotterdam de afgelopen jaren nog twee andere bepalende erfgoedprojecten uit: In het wijkproject *Panorama Rotterdam* (afgesloten in 2011) werd de recente geschiedenis van de wijk met bewoners in collagevorm verzameld en gepresenteerd. Kinderen namen hun favoriete voorwerp mee naar school en werden met hun object gefotografeerd. En in een wijk in Delfshaven bezocht het museum bewoners huis-aan-huis. Met behulp van vragenlijsten werd hun leef- en wooncultuur in beeld gebracht.

Al deze ervaringen zijn gebundeld in het vierjarige erfgoedprogramma *Stad als Muze*. Bewoners doen daarin mee aan de selectie van onderzoeksprogramma's, erfgoed en vorm van presentatie. Het leidde in 2011 samen met een actieve vrouwengroep in Rotterdam-Zuid tot de glossy *Every Woman*.

Paul van de Laar, directeur collecties

Ieder zijn eigen Topstuk Haags Historisch Museum

De Wilhelmina-rijksdaalder die het eerste geld was van het 14-jarige Turkse meisje en dat ze nooit uitgegeven heeft, de bibliotheekkaart van een andere immigrante die de herinnering oproept hoe ze Nederlands heeft geleerd, de wok die de Chinese kok van opa kreeg om hier te kunnen eten en zich van zijn levensonderhoud te kunnen voorzien.

Allemaal 'topstukken' die het Haags Historisch Museum de afgelopen jaren heeft verzameld onder de noemer *MijnDenHaag*.

Een nieuwe koers die het museum in 2007 heeft ingezet met het educatieve programma Topstukken. Hagenaars worden uitgenodigd om een gebruiksvoorwerp te kiezen, uit hun eigen omgeving. Samen met hun herinneringen en ervaringen ontstaat zo een klein en persoonlijk verhaal dat de grote geschiedenis aanvult.

Inmiddels hebben een kleine 1000 Hagenaars aan Topstukken meegedaan. Deelnemers met de meest uiteenlopende achtergronden: van kerkgenootschap tot zwemvereniging, van koffieclub tot politieke partij, van bewoners uit één straat tot enkelingen die hun verhaal geconserveerd wilden hebben. Met prachtige verhalen over het Haagse erfgoed, over dat wat typisch Haags is.

In het museum aan de Korte Vijverberg zijn telkens minstens 75 Hagenaars te zien in wisseltentoonstellingen. En ook in

Wok. Melvin Chang: 'In 1975 vertrok ik naar Nederland met in mijn koffer: een wok en een pollepel, om zoveel mogelijk te vergaren en te slagen. Ik woonde boven restaurant Lung Fung en keek uit op de Boekhorststraat. Bioscoop, sexwinkels ... wat een leven! Als ondernemer (met wok) verbonden met deze buurt, mijn bestemming.'

AD Haagsche Courant verschijnt elke week een persoon die het verhaal bij zijn Topstuk vertelt.

Wat bij het verzamelen opvalt, is dat veel deelnemers voorwerpen kiezen die met werk te maken hebben. Van zichzelf, anderen of hun familie. De eerste tentoonstelling van het project – *MijnDenHaag*Werkt!* – die in april 2010 opende, moest dan ook over werk gaan. Over Mutters en Pander, Dekker Hout, Krul en Rademakers, en de Zuid Hollandse Bierbrouwerij. In het geroezemoes in de zalen weerklonken de verhalen van Den Haag. Maar ook oude en nieuwe winkels zijn populair. De tentoonstelling *MijnDenHaag*Winkelt* was geboren. En dan is er nog de overvloed aan jeugdherinneringen die mensen aan hun stad bindt. Samen gaan ze de tentoonstelling *MijnDenHaag*is Jong* vormen. Sinds de start is het project alleen maar gegroeid. Niet alleen in het museum, maar ook in de hoofden en harten van Hagenaars.

Diana Timmer, hoofd publiekszaken.

Hoofdstuk 5 Opleiden voor een stadsmuseum

Is een stadsmuseum dat het voorvoegsel 'historisch' schrappt nog wel op zoek naar historici? Het is wellicht wat overdreven om te spreken over een nieuwe schoolstrijd. Maar een gesprek over de ideale vooropleiding voor curatoren, conservatoren en andere medewerkers in een stadsmuseum kan een pittig debat opleveren.

Veel heeft te maken met de vraag wat een museum als zijn taak ziet en wat vooral niet. En daarover verschillen de meningen sterk. Het maakt nogal uit of museum staat in een nieuwe stad zonder al te veel verleden. Of in een metropool die te maken heeft met snelle veranderingen van de bevolking en het aanzien van de stad. Op die ontwikkelingen willen dergelijke stadsmusea greep krijgen en ze merken dat de eigen traditionele vaardigheden daartoe ontoereikend zijn. Zoals we hebben gezien wordt er volop geëxperimenteerd met nieuwe vormen van (participerend) verzamelen waarbij nieuwe expertise nodig wordt gevon-

Rotterdam als transnationale stad. *Camouflage*, weerspiegeling van het centrum van Rotterdam in het gebouw van de Nationale Nederlanden aan het Weena.

den. En die moet dan komen uit de hoek van de antropologie, de sociologie, de journalistiek of nog verder.

Bij andere stadsmusea bestaat die behoefte minder. Daar heerst soms de angst dat de unieke expertise waarover musea beschikken teloor dreigt te gaan als opleidingen steeds breder worden. Daar vragen ze zich hardop af of stadsmusea die zo nadrukkelijk de wijken ingaan nog wel musea zijn. Waar blijft de kennis over objecten als we alleen nog maar jagen op verhalen en beleving? En dat komt die critici dan weer op het denigrerende verwijt te staan dat ze zich laten inpakken door de krachtige nostalgielobby die Nederland in zijn greep zou hebben.

Waar stadsmusea in deze discussie staan, verschilt ook nogal met de collectie waarover ze beschikken en het publiek dat ze ermee trekken. Hebben ze al een sterke cultuurhistorische verzameling waar ook nog eens veel toeristen op afkomen, dan bestaat wellicht minder behoefte de opleiding van conservatoren aan te passen. Hebben ze die collectie niet, dan moeten ze wel nieuwe wegen inslaan om voldoende relevant te blijven.

Hét stadsmuseum bestaat niet werd al eerder geopperd. Dan zal dat ook vast gelden voor dé opleiding.

Museum Rotterdam - Je moet bij de mensen thuis durven aanbellen

Het blijft een wonderlijke gewaarwording: het prachtig klassieke Schielandhuis met zijn Museum Rotterdam, staat eenzaam ingeklemd tussen de glazen wolkenkrabbers. Een enclave uit de Gouden Eeuw in een volstrekt twintigste eeuwse omgeving. Rotterdam met haar weggebombardeerde hart is een stad als geen ander.

Met een ander stadsmuseum en dus andere eisen aan de mensen die er werken, vindt directeur collecties **Paul van de Laar**. Daar zou in de museale opleidingen meer rekening mee gehouden moeten worden.

Wat is er dan niet goed aan de opleiding?
‘Er is niks mis mee. Maar de opleidingen voor curator of conservator zijn nog steeds gegrondvest op het werken in een kunstmuseum. Je leert objecten te verzamelen, de authenticiteit ervan vast te stellen, een klassieke collectie te vormen, een tentoonstelling te maken. Voor een cultuurhistorisch stads-

museum is dat in deze tijd onvoldoende.’

Dus dat gemis wordt gevoeld bij meer musea?

‘Hier in Rotterdam is die behoefte groter dan elders. Hier spelen tal van grootstedelijke vraagstukken waar we iets mee moeten. Amsterdam heeft dat natuurlijk ook, maar dat blijft altijd de stad van de Gouden Eeuw. Wij hebben dat niet. Wij moeten de nadruk leggen op eigentijds verzamelen.’

Wijkt dat dan zo af van klassieke vormen van verzamelen?

‘Wij willen de wijken in om te zien wat daar gebeurt. De stedelijke cultuurgemeenschappen wisselen razendsnel. Een museum komt doorgaans pas langs als het voorbij is, als het te laat is. Wij willen erbij zijn, waarnemen wat er gebeurt. De opmars van de Turkse kapsalonsnack bijvoorbeeld, waarnaar ik hier onderzoek heb gedaan.’

En daar heb je andere vaardigheden voor nodig?

‘Ja. Een *urban curator* zoals we het hier noemen is een soort stadsantropoloog, een socioloog die het erfgoed op wijkniveau opspoor. Daarvoor moet je bij de mensen thuis durven aan te bellen, vragen of je mag praten over wat er verandert. Eigenlijk zoals een goede journalist dat ook doet. En je werkt aan een band met de bewoners, je organiseert samen evenementen.’

Maar wordt je daarmee niet een soort veredelde welzijnswerker?

‘Dat is inderdaad een valkuil. Maar uiteindelijk moet zo’n nieuwe curator kunnen bepalen wat de moeite waard is om vast te leggen, om als erfgoed te bewaren, en hoe het in een verzameling moet worden opgenomen. Dat is het grote verschil. Wat was het geweldig geweest als we zo de stadsvernieuwing in de jaren zeventig hadden kunnen vastleggen. Daar is heel weinig van bewaard.’

Wat moeten studenten daarvoor aanleren?

‘Ze moeten grote kennis van de stad hebben, kennis van de migratiegeschiedenis. Maar ook durf om achter het bureau vandaan te gaan om mensen op te zoeken en daar creatief mee om te gaan. En tegelijk moet je

doordrongen worden van wat de rol is van een museum, juist om te voorkomen dat je een sociaal werker wordt. Studenten zouden op pad moeten worden gestuurd, casuïstiek opgeleid.’

Raak je zo niet de klassieke museale vaardigheden kwijt?

‘Die blijven belangrijk. Het gaat om een keuzemodule in de opleiding. Het is ook niet zo dat je hele staf nu ineens vol moet zitten met *urban curators*. Maar het is wel een goede aanvulling op de bestaande kwaliteiten.’

Is er al zicht op beweging bij de opleidingen zelf?

‘Ik heb het idee dat de Reinwardt Academie onze wensen wel wil oppakken. Verder hadden we in samenwerking met andere musea plannen voor een nieuwe universitaire masteropleiding ‘urban studies’. Maar door de bezuinigingen zijn we nu natuurlijk vooral even gericht op overleven.’

Jaco Alberts

De urban curator van de toekomst struikt in de wijken op zoek naar eigentijds erfgoed.

De dominee en de journalist Stadsmuseum Zoetermeer

Een universitair docent van de Tilburg School of Catholic Theology, een journalist van de Haagse Courant en een plaatselijke dominee. Je verwacht ze niet onmiddellijk als gastcurator bij een museum. Maar voor de tentoonstelling *Zoetermeer tussen Hemel en Aarde, ziel en geweten van een moderne groeistad*, uit 2004 werkte het Stadsmuseum Zoetermeer er nauw mee samen.

42 Veel museummedewerkers hebben een historische of kunsthistorische achtergrond. Geschiedenis en kunstgeschiedenis vormen nog steeds de belangrijkste pijlers onder de meeste musea. Toch hebben diverse experimenten met publieksparticipatie het Stadsmuseum Zoetermeer iets duidelijk gemaakt: het werken en communiceren met brede groepen uit de samenleving vereist een andere benadering dan de klassieke top-downaanpak die musea zo gewend zijn. Er is eerder behoefte aan journalistiek antropologische invalshoeken. Een museum zou meer vragen moeten stellen, minder de waarde zelf moeten bepalen.

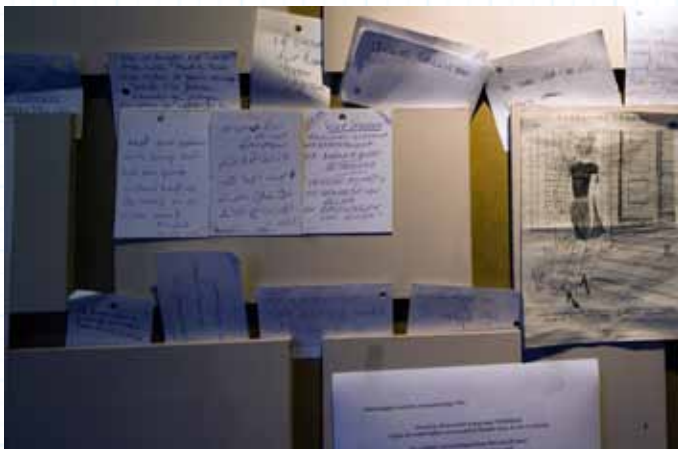
Een museum van het bescheiden formaat als het Stadsmuseum Zoetermeer heeft niet alle disciplines in huis. Daarom nodigt het incidenteel externe deskundigen uit om hun

bijdrage aan projecten te leveren. Dat was dus zo bij *Zoetermeer tussen Hemel en Aarde* dat als doel had om de interreligieuze dialoog in de stad te bevorderen en te onderzoeken of er zoiets bestaat als *a New Town Religion*.

Ook het project *Wisselwerking. De Wondkamer van Zoetermeer* (2009) kende een multidisciplinaire aanpak. Met dit project wilde het museum een uitwisseling met het publiek tot stand brengen en gelijktijdig de mechanismen blootleggen die achter betekenisgeving en musealisering schuil gaan. Bewoners van Zoetermeer, maar ook beeldend kunstenaars, cultuur- en kunsthistorici, een filosoof, schrijvers, fotografen en erfgoed specialisten werden bij dit project uitgenodigd te participeren in ateliers en *masterclasses*. Het samenbrengen van stadsbewoners met externe deskundigen bracht vruchtbare dialogen op gang. En het museum zelf? Dat nam de rol op zich van makelaar tussen de partijen.

Jouetta van der Ploeg, directeur

Reacties van bezoekers
op de tentoonstelling
'*Zoetermeer tussen hemel
en aarde*', 2004.

Een groot deel van de
Verkadecollectie moet nog voor
gebruikers ontsloten worden,
door wie?

En waar laten we de collectie? Zaans Museum

Wat is eigenlijk een stadsmuseum? Hoe ziet een stadsmuseum er in de toekomst uit? Zonder een antwoord op die vraag heeft het weinig zin om te praten over de opleiding van museummedewerkers. Blijft alles bij het oude of verandert het stadsmuseum drastisch van koers? Wordt het museum een kenniscentrum, een informatiecentrum, een buurthuis, een activiteitencentrum, een beweging, een idee? Past de benaming museum dan nog wel in dat nieuwe museologische paradigma? En waar laten we de collectie?

Vooralsnog kiest het Zaans Museum ervoor om museum te blijven en te focussen op collectie en presentatie. En dat doet het met twee academisch opgeleide conservatoren, thans een historicus en een kunsthistoricus. Het Zaans Museum wil de eigen expertise inzetten voor cultuuruitingen en de beleving van erfgoed binnen en buiten de eigen muren.

Van de conservatoren en museummedewerkers wordt wel een steeds bredere expertise verwacht. Daarbij helpt het om inhoudelijk sterk te staan. Of dit nu is als (kunst)historicus, antropoloog of socioloog, het zou niet mogen uitmaken. Minstens zo belangrijk zijn inlevingsvermogen, conceptueel denken en een levendige verbeelding.

Voor de opleiding van conservatoren denkt het museum meer te hebben aan academisch geschoolede mensen, die deze vaardigheden bezitten, dan aan mensen zonder deze vaardigheden die breed maar niet gericht zijn opgeleid. Behoud en beheer moeten gebaseerd en uitgeoefend blijven op basis van opgedane academische vakinhoudelijke vaardigheid en niet op basis van slechts voor dit doel ontwikkeld onderwijs.

Daarom kijkt het Zaans Museum met zorg naar de ontwikkeling in het onderwijs, waarbij de opleiding voor traditionele museale competenties (de Reinwardt Academie) zich lijkt te ontwikkelen tot een opleiding voor erfgoed specialisten. Misschien wel veel visie, maar weinig vakinhoudelijke vaardigheden. En waarbij traditionele academische opleidingen steeds meer opleiden tot beroepen in plaats van het vormen van zelfstandig denkende professionals.

Ellen van Veen, conservator

Altijd op zoek naar het spreekwoordelijke schaap-met-de-vijf-poten.

44

The show must go on Musea Zutphen

Een flinke dosis creativiteit, boerenverstand, oplossend vermogen en pragmatisme. Verwante competenties die onontbeerlijk zijn om een vooropleiding te laten aansluiten op de praktijk van een museum. In de formatie van Musea Zutphen zijn (kunst)historici en afgestudeerden van de Reinwardt goed vertegenwoordigd, zelfs bij het grote korps vrijwilligers. De kennis en kunde die zij meebrengen dragen zeker bij aan de kwaliteit van tentoonstellingen en lesmateriaal. Toch vraagt een museum meer. Als het niet kan zoals het moet, moet het zoals het kan, want *the show must go on*. Dat geldt voor de podiumkunsten, maar net zo goed voor musea. Die werken steeds vaker multidisciplinair en multimediaal. Beeldende kunst wordt gebracht in samenhang met andere kunst-disciplines, geschiedenis wordt verbeeld met gebruik van diverse media.

De ideale museummedewerker kijkt over de eigen grenzen heen en zoekt de beste partners om de doelen van het museum te bereiken. Hij of zij is nooit uitgeleerd en

altijd nieuwsgierig. Het lijkt erop dat binnen de opleidingen nog weinig aandacht wordt besteed aan het ontwikkelen van die attitude en bijbehorende competenties. Dat is jammer. Het is weliswaar geen inhoudelijke verdieping, maar *coaching* hierin tijdens de opleiding geeft studenten een betere kans op de arbeidsmarkt en een betere start als zij eenmaal bij een museum aan de slag gaan. Het komt nogal eens voor dat een vacature sollicitanten aantrekt die cum laude zijn afgestudeerd en/of meerdere studies hebben voltooid. Dat is prachtig. Maar het biedt geen garantie dat zij zich ook gemakkelijk kunnen ontplooiën en excelleren in een omgeving waarin zij naast kwaliteit ook voortdurend rekening moeten houden met tijd en geld. Als studenten dat zouden kunnen leren, zouden we een stap vooruit zetten.

Tiana Wilhelm, directeur

Hoofdstuk 6 De toekomst

Eigenlijk had dit hoofdstuk *practief nadenken vanuit eigen ambities* moeten heten. Paul Spies van het Amsterdam Museum zal verderop een omschrijving voor die term geven. Maar de meeste niet-managers krijgen de bibbers van zulk jargon. Die spreken liever in gewone mensentaal over de toekomst. Hoe als stadsmusea te overleven in onzekere tijden. Tijden die gekenmerkt worden door een economische crisis en keiharde bezuinigingen in de cultuursector. Het erfgoed wordt daarbij relatief ontzien, maar ook hier vallen rake klappen. En wat gaat er nog komen?

Veel stadsmusea zijn daardoor genoodzaakt naar nieuwe bronnen van financiering te zoeken. Samenwerking met andere partijen al dan niet uit de erfgoedsector in de stad en sponsoring liggen voor de hand. Maar stadsmusea zul-

Museum Het Domein, gehuisvest in een voormalig 19de-eeuws schoolgebouw.

45

len bovenal extra hun best moeten doen hun relevantie te bewijzen in een razendsnel veranderende omgeving. Hoe ze dat doen, dat verschilt nogal. Sommige stadsmusea proberen zich geheel opnieuw uit te vinden, terwijl anderen met minder ingrijpende stappen genoeg nemen.

Maar in dat woud van verschillende strategieën voor de toekomst vallen tussen de verschillende musea wel een aantal overeenkomsten te ontdekken: stadsmusea proberen nieuwe doelgroepen aan te boren, ze proberen daarvoor eigenzinnig te programmeren en ze trachten te anticiperen op wat komen gaat: niet meer lijdzaam wachten totdat de geschiedenis vanzelf naar ze toe komt, maar nu al verzamelen wat straks verloren gaat.

Luister naar de museale ambities en strategieën zoals ze in steden door heel Nederland verwoord worden.

Museum Domein - *Overleven, zo plat is het*

Sittard is een end weg. Vanuit Randstedelijk perspectief dan. Op de netwerkbijeenkomst die door Museum Domein werd georganiseerd, kwamen slechts vier collegamusea een kijkje nemen. Toch is Sittard een buitengewoon interessante casus. Een rijke geschiedenis die teruggaat tot de Romeinse tijd, liefdevol verbeeld in de vaste opstelling van het Domein in een negentiende-eeuws schoolgebouw in hartje stad. Met chemie-industrie die al een derde van het grondgebied van de gemeente Sittard-Geleen heeft opgeslokt. En met regionale banden in Duitsland en België die sterker lijken dan de verwantschap met Holland. Kortom een proeftuin voor vragen over de toekomst van het stadsmuseum.

Want ondanks het verhullende jargon draait het om overleven, toch? 'Jazeker', zegt **Kitty Jansen**, conservator van het Domein. 'Zo plat is het. We worden nu relatief ontzien, maar over vier jaar is het weer anders. Je ontkomt er niet aan je bestaansrecht zo breed mogelijk te onderstrepen. Musea waren toch lang tempels waar tegenop werd gekeken. In de jaren zeventig kreeg men aandacht voor educatie, maar pas de laatste jaren doen musea hun best veel dieper in de samenleving door te dringen. Door de

wijken in te gaan. Met aandacht voor gewone mensen.'

Is het alleen overleven?:

'Nee. Het museum wordt toch gemaakt door de directeur en de conservator. En ik realiseer me zelf ook echt dat ik door de belastingbetaler wordt betaald. Dat brengt verantwoordelijkheden met zich mee. Ik kan hier wel een Corneille-tentoonstelling organiseren. Daar komen vast veel mensen op af, maar het heeft niks met Sittard te maken en dus slaat het nergens op.'

Dus maken jullie een eigenzinnige tentoonstelling over Toon Hermans.

'Zoiets trekt ook veel bezoekers, maar het onderwerp is geworteld in Sittard. We lieten zijn schilderijen zien, gecombineerd met voorwerpen uit zijn leven, audiofragmenten, beeld van conferences. Mensen hebben het ervaren als een belevenis.'

Daar lijkt het om te draaien in het moderne stadsmuseum: belevenis. Vergeten jullie bezoekers niet ook iets te leren?

'We geven in onze tentoonstellingen ook altijd veel informatie. Wat is er trouwens mis met een ervaring? We proberen mensen een spiegel voor te houden: je voorouders waren niet zo veel anders dan jij. Daar steken ze echt wel wat van op.'

Typisch Toon, een tentoonstelling over multitalent Toon Hermans met een integrale presentatie van schilderijen, conferencefragmenten en objecten, 2010.

En in het Mauritspark proberen jullie de geschiedenis zelfs voor te zijn.

'Ja, als museum wordt je constant geconfronteerd met achteraf. Je probeert de geschiedenis te reconstrueren. Het Mauritspark is een mooi wijkje dat plaats moet maken voor een nieuwe uitbreiding van de chemie-industrie. Daar zijn studenten van de lerarenopleiding geschiedenis en aardrijkskunde nu bezig verhalen te verzamelen. Ook middelbare scholen zullen daarvoor worden ingezet. Kinderen die dus jong met geschiedenis te maken krijgen. Eén van de studenten riep laatst: 'Eindelijk heb ik het idee dat geschiedenis nut heeft,' Verder maken we een boek, een tentoonstelling en willen graag een kunstwerk als herinnering aan de wijk. Voor ons is dit ook een voorbeeld hoe we onze beide profielen – kunst en geschiedenis – tot hun recht laten komen en ze tevens met elkaar verbinden.'

Maar wat is nu de waarde van zo'n verzameling? Doe je nu niet een grote inspanning voor iets waarover over honderd jaar gezegd wordt: tja?

'Dat denk ik niet. Mensen zijn altijd op zoek naar waar ze vandaan komen. Kijk maar naar al die tv-programma's die op dat idee zijn gebaseerd. Dat geldt hier ook. In die 34

huizen in het Mauritspark hebben sinds de jaren twintig zo'n 150 mensen gewoond.

Maar die hebben ook familie en vrienden. En dan speelt voyeurisme ook een rol: mensen willen graag bij elkaar naar binnenkijken.'

Voor de eeuwigheid?

'Dat weet je nooit. Alles wat we verzamelen gaat eerst in de schaduwcollectie, het vagevuur zeg maar. Over vele jaren valt er pas een besluit of de verzameling blijvend bewaard moet worden. Nu zijn we bijvoorbeeld pas toe aan een oordeel over wat er is verzameld rond de mijnbouw.'

Jaco Alberts

Toch echt proactief Amsterdam Museum

Een ietwat verstoorde museumdirecteur liet de Algemene Vergadering van de Museumvereniging in januari 2010 weten dat de zogenaamde *Resolutie van Middelburg* onzorgvuldig geformuleerd was, onder andere omdat het woordje 'proactief' niet zou bestaan. Dat is pertinent onwaar, want het woord staat al enige tijd in het *Groene Boekje der Nederlandse Taal*. Maar vooruit, laten we het begrip dan maar uitleggen aan de hand van enkele minder modernistische synoniemen en die dan meteen koppelen aan ambities van het Amsterdam Museum:

48 *Anticiperend*: de wereld verandert, het museum moet meeveranderen. Zeker het stadsmuseum, want dat is er voor 'iedereen'. We moeten ons voorbereiden op een toekomst waarin de grootste groep huidige museumbezoekers, namelijk de goed onderlegde babyboomers, in aantal drastisch zal afnemen. Musea zullen hun bestaansrecht moeten bewijzen aan de 'nieuwe mens', die veel sneller en oppervlakkiger consumeert. Het Amsterdam Museum heeft recentelijk het 'kleine rondje geschiedenis van Amsterdam' opgeleverd: Amsterdam DNA. Deze afdeling 'kost' de bezoeker slechts circa 45 minuten. De theorie blijkt te werken: de meeste bezoekers houden het na deze aantrekkelijke rondgang al voor gezien.

Initiërend: om al die groepen te bereiken zal het stadsmuseum tal van experimenten moeten aangaan om te ontdekken welke vorm aanslaat bij welke groep. Zo heeft het Amsterdam Museum de MuseumApp ontwikkeld: een applicatie voor smartphones die bezoekers op het web en bij het verlaten van het museum wandelingen aanbiedt langs plaatsen van betekenis in de stad.

Initiatiefrijk: omdat de gemeenschap en de politiek nog zelden bij musea aankloppen om maatschappelijke issues op te pakken, zal het museum zelf het initiatief moeten nemen om aan te tonen dat het midden in de maatschappij staat en een interessante rol kan spelen bij de aanpak van die issues.

Het project Buurtwinkels komt uit de koker van het museum zelf en toont het sociaal-maatschappelijke belang van kleine winkels aan. Nu staat behoud van een fijnmazige structuur van kleine ondernemers in de buurten weer op de agenda van stadsdelen.

Voortvarend: het museum zal daarin daadkracht moeten tonen, gericht op een concreet resultaat voor die gemeenschap. Alleen als we die resultaten kunnen meten, mogen we er op rekenen dat musea serieus genomen gaan worden als partner bij issues als leefbaarheid, (inter-)culturaliteit, stadsvernieuwing, internationalisering etc. Zo werden bij het project Buurtwinkels met partners vooraf concrete prestatieafspraken gemaakt, waarna de resultaten ook echt werden bijgehouden.

Ondernemend: het kan allemaal een tikeltje zakelijker, want op dit moment leunen we vooral op culturele subsidies. Vanaf het moment dat we ook buiten de cultuur van nut zijn, kunnen we rekenen op andere bronnen. Het Amsterdam Museum is met woningcorporatie Ymere in gesprek om in 2013 een gemeenschappelijk project over ontmoetingsplaatsen op te zetten. Een veel groter en gedifferentieerder stadspubliek lonkt.

Paul Spies, directeur

Brrrr skeletten Erfgoedcentrum DiEP, Dordrecht

Samengaan van archief, kunstmuseum en hedendaagse kunst geeft geweldige kansen. Traditioneel werkt DiEP veel met tentoonstellingen, publicaties, lezingen, cursussen maar integraal programmeren nodigt ook uit tot *cross-overs* buiten de muren.

Bij archeologisch onderzoek voorafgaand aan de nieuwbouw van het Albert Schweitzer Ziekenhuis kwam de begraafplaats van het door de Sint-Elisabethsvloed van 1421 verwoeste middeleeuwse dorp Wolbrandskerke tevoorschijn. Dankzij moderne technieken gaven de ruim 200 skeletten medische diagnostische informatie uit de middeleeuwen prijs. Drie personen werden met behulp van 3D-reconstructie (zoals bij het. Meisje van Nulde) virtueel weer tot leven gewekt.

DiEP stelde voor een vermaarde kunstenaar de opdracht te geven voor een eigentijdse installatie die een beeld geeft van de ontwikkeling van zes eeuwen medische wetenschap. De installatie zou dan onderdeel worden van de toegangsroute voor alle bezoekers. En met behulp van onze collectie – 200 skeletten – het verhaal van heden en verleden van de plek vertellen.

Dat voorstel was nog een brug te ver – brrrr skeletten – maar leidde wel tot een intensieve samenwerking met het ziekenhuis. Sinds

de jaren vijftig ligt dat aan de rand van de stad, weg van het alledaagse leven. Maar het ziekenhuis wil de stad, het alledaagse weer in het ziekenhuis halen. De ontwerpers vroegen de erfgoedinstellingen om input en expertise. Zo kregen o.a. de poliklinieken namen van Dordtse historische personen en gebouwen, die ook in een gelaagde bewegwijzering in de poli verder is uitgewerkt. Die verhalen worden ondersteund met bruiklenen en *blow ups* van archief- en collectiemateriaal.

Het archief initieerde daarnaast een theatervoorstelling: het script werd gebaseerd op veertig interviews. De voorstelling was deel van de openingsmanifestatie, waarbij ook een publieksboek verscheen, met o.a. de interviews en een wandeling langs de middeleeuwse ziekenhuizen. Erfgoed als content voor tentoonstellen, publiceren, theater maken, bewegwijzeren, identiteit geven, hedendaagse kunst inspireren.

Ineke Middag, directeur

Polikliniek radiologie van het Albert Schweitzer ziekenhuis met fotografische impressies van het museum Huis van Gijn.

Ondernemers uit de Javastraat voor de gevel van het Amsterdam Museum op de dag van de opening van de tentoonstelling *Buurtwinkels*, 2011.

Alles is gewoon

Haags Historisch Museum

Het beste stadsmuseum zijn dat er is. Voor Den Haag. Dat is de ambitie van het Haags Historisch museum. Daarvoor moet je de stad begrijpen, tot in de haarvaten.

Den Haag is een stad, ontstaan vanuit de dienstverlening aan het kasteel van de Hollandse graaf. Dienstverlening aan de macht. Al eeuwenlang. Nu zetelt op dezelfde plek de regering van ons land, op het Binnenhof. Eromheen de torens van de ministeries. Het Provinciehuis. Den Haag is ook de hoofdstad van de Provincie Zuid-Holland.

Als dienstverleners van de macht kennen Hagenaars en Hagenezen de macht van heel dichtbij, ook de achterkant van de macht. Als geen ander weten zij de macht te relativëren; Koot en Bie zijn hier al eeuwenlang geboren. Zij zijn nooit onder de indruk, niet van hun eigen stad en ook niet van zichzelf. Den Haag is misschien wel de meest Nederlandse stad. Doe maar gewoon; wat stelt het allemaal voor? Bekende politici, leden van het Koninklijk Huis, staatsbezoeken, internationale aandacht voor The Hague en het internationaal strafrecht; het zal wel. Hagenaars vinden alles gewoon.

Die intense relativering is lastig voor een stadsmuseum. Meestal is Den Haag pas liefde op het tweede gezicht. Ieders hart veroveren voor Den Haag, dat is de grootste ambitie van dit museum. Want elke dag wordt hier geschiedenis geschreven. Op het Plein door de actiegroepen voor het Binnenhof. Of door de honderden journalisten uit het buitenland die willen weten wat er op het gebied van het strafrecht in The Hague gebeurt.

Het Haagse erfgoed en de Collectie Den Haag worden niet gekend. Den Haag is een onbekende stad voor Nederland. En zonder kennis geen liefde. Dus om de ambitie waar te maken moet er voor alles wat van waarde is strijd geleverd worden: pr-campagnes voor collecties, het verspreiden van kennis over Den Haag in Den Haag. Als museum kun je dat niet alleen. Ons proactief handelen zit in de opbouw van een kennisnetwerk voor Den Haag. Een samenwerking tussen erfgoedpartners, bedrijven en musea. Dienstverlenend, heel Haags- dienstverlenend. Want de verborgen parels zijn het waard om gezien te worden.

Antoinette Visser, directeur

Netwerkmuseum

Museum Rotterdam

Museum Rotterdam stelt het publiek in het hart van de organisatie. Voor dat publiek – bewoners van Groot-Rijnmond – wil het museum zichtbaar zijn in de stad. Deze ambitie kan alleen worden waargemaakt als het museum groepen die zich met de stad verbonden voelen in staat stelt zich de geschiedenis en het erfgoed van de stad eigen te maken. Voor dergelijke *communities* moet Museum Rotterdam het verleden en het erfgoed van de stad zichtbaar, interessant en aanspreekbaar maken. Zodat communities het op den duur ook als hun geschiedenis beschouwen en het belangrijk vinden dat het erfgoed wordt doorgegeven aan volgende

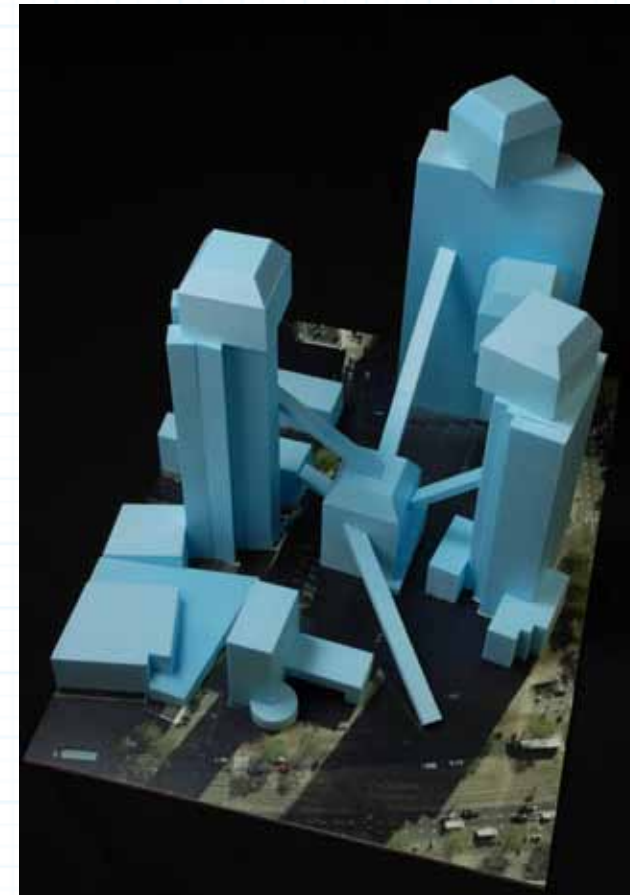
generaties. Daarom is het belangrijk dat het museum een verhaal brengt dat bij de eigen geschiedenis en interessegebieden aansluit.

Om deze doelstelling te bereiken ambieert Museum Rotterdam het stadsmuseum in de volgende cultuurplanperiode (tussen 2013 en 2017) verder te ontwikkelen als netwerkmuseum. Daar wordt een museaal stedelijk en erfgoedknooppunt onder verstaan dat wederzijdse relaties onderhoudt met communities (erfgoedgemeenschappen etc.) op wijkniveau. Om dat te bereiken worden zowel vaste locaties (Schielandshuis, Dubbele Palmboom) als tijdelijke locaties in de wijken benut. Daarnaast zet het museum zijn virtuele netwerk in, Museum Rotterdam Online. Dit alles om ervoor te zorgen dat het museum onmisbaar is voor de stad.

Paul van de Laar, directeur collecties

Kunstenaar onbekend,
*De Plaats met de
Gevangenpoort en het
Groene Zoodje, 1597.*

Maquette *HI-STORY 5, mix*, ontwerp door
architectenbureau MVRDV voor uitbreiding
van Het Schielandshuis op locatie: een
netwerkmuseum nieuwe stijl.

Nicolas Dings, *Mnemosyne*, 1996. Herinneringen aan het kasteel, de mandenmakerij, de fruitteelt en het water.

Creatieve contraprestaties Stadsmuseum IJsselstein

Begin jaren dertig van de vorige eeuw werd een oproep gedaan aan de bevolking van IJsselstein om waardevolle bezittingen tentoon te stellen in het gemeentehuis. Deze verzameling was het startpunt van het ontstaan van het Stadsmuseum. In 1996 werd het huidige museum geopend op een ruimere locatie aan de Walkade.

Vijftien jaar nadien ontkomt Stadsmuseum IJsselstein niet aan bezuinigingen. De gemeente wil met haar financiering de toekomst voor twee basisfuncties veilig stellen, namelijk cultuureducatie voor de IJsselsteinse jeugd en behoud en presentatie van de collectie. Voor onder meer wiselexposities zullen per 2013 geen middelen meer beschikbaar worden gesteld. Ook is overeen gekomen de eerder voorgenomen verzelfstandiging per 2012 ten uitvoer te brengen. Daarmee wordt het museale werk op afstand geplaatst.

De volgende stappen zijn in voorbereiding om de ambitie van het museum te kunnen blijven waarmaken. Als eerste zal op korte termijn een stichtingsbestuur worden ge-

formeerd dat het businessplan verder gaat vormgeven. Afhankelijk van de ontwikkeling tot verzelfstandiging zal het museum zich richten naar een sterk eigen profiel. Daarbij zijn voor doelgerichte tentoonstellingen eigen gelden beslist noodzakelijk. Het museum zal nieuwe particuliere en zakelijke vrienden moeten gaan werven. Tevens zal contact worden gelegd met potentiële sponsors, waarbij een samenwerking voor beide partijen interessant moet zijn. Creatieve contraprestaties spelen dan een belangrijke rol. Kunsttentoonstellingen met hedendaags werk bieden daarnaast een interessante mogelijkheid tot nieuwe inkomsten uit provisie van verkoop. Met de expliciete inzet van vrijwilligers, sponsoring in natura en voortdurende onderhandelingen, gaat het museum ervan uit een prominente positie te kunnen behouden in stad en regio.

Margot Langelaan, conservator

Stad van pioniers Stadsmuseum Zoetermeer

Van zijn beperkingen heeft Stadsmuseum Zoetermeer de afgelopen jaren zijn kracht gemaakt. Het museum heeft een kleine, maar brede collectie, een kleine behuizing, zeer beperkte financiële middelen en is gevestigd in een *New Town*, waar men de blik eerder op het heden en toekomst lijkt te richten dan op het verleden. Bovendien is het ingebed in een regio met een breed cultureel en museaal aanbod.

Door te experimenteren met interactieve vormen van publieksparticipatie, door maatschappelijke vraagstukken aan de orde te stellen en door regelmatig de belevingswereld van de stadsbewoners als eigentijds onderzoeksterrein te nemen, is het museum een plek geworden waar de (eigen) samenleving is binnengedrongen. Het museum nodigt bewoners uit om hun eigen mythes te construeren en verhalen te vertellen over de stad, haar bewoners en haar geschiedenis. De stad is gemaakt door planners en

architecten, maar wordt pas een echt levende stad wanneer aan het oorspronkelijke verhaal nieuwe lagen worden toegevoegd. Dit (interactieve) museumbeleid, waarin stadsbewoners grote inbreng hebben, vraagt om een open, reflectieve houding.

De urgentie om de eigen positie te onderzoeken en te versterken is ook nog door iets anders ingegeven: het groeiende besef dat met name historische musea met een gemengde collectie een heldere profilering en missie nodig hebben die passen bij het profiel van een stad of regio. Dat is noodzakelijk voor de maatschappelijke verankering van het museum. Zoetermeer is een stad van pioniers en het Stadsmuseum Zoetermeer pioniert in experimenteel museumbeleid.

Jouetta van der Plaeg, directeur

Participatie tijdens
*De Wonderkamer van
Zoetermeer*, 2009.

Hedendaags historiestuk Museum De Lakenhal, Leiden

Museum De Lakenhal wil steeds meer verbindingen maken tussen verleden en heden. Zo probeert het bij het verwerven van nieuwe hedendaagse kunstschaten en het geven van opdrachten koppelingen te maken met de historische collectie. Op die manier verstevigt het museum zijn positie als onderscheidend 21e-eeuws museum voor kunst en geschiedenis. En zo wil het een sterke basis leggen voor een duurzame, publieksgerichte toekomst.

54 De tentoonstelling *Vrijheid! Leidens Ontzet 1574-2011* vormt een mooie illustratie van deze koppeling naar het hedendaagse. Leidens Ontzet is vanaf de zestiende tot in de negentiende eeuw in veel historiestukken verbeeld. Maar een hedendaags historiestuk ontbrak nog. Reden voor museum en Universiteit Leiden om Erwin Olaf te vragen zijn hedendaagse interpretatie te maken, aangevuld met een zestal portretten en stillelevens.

Olaf ontwierp met het historiestuk zijn grootste productie tot nu toe: een monumentaal groepsportret, waarin hij de hoofdrolspelers in een dramatische setting bijeen bracht. Hedendaagse details zijn niet vergeten, zoals een i-pod bevestigd op een historisch kostuum. Behalve door historische feiten en oudere historiestukken, heeft Olaf heeft zich laten inspireren door nieuwe wetenschappelijke gegevens over de beleving van Leidens Ontzet. Die zijn onder meer voortgekomen uit onderzoek van de Universiteit Leiden. Met dit hedendaagse historiestuk komt de geschiedenis opnieuw tot leven. In een hedendaagse setting waarmee het publiek zich kan identificeren.

Minke Schat, hoofd publiek

Erwin Olaf, Liberty – pest en honger tijdens Leidens Beleg, 2011, (chromogene druk uit de serie Erwin Olaf: Leidens Beleg en Ontzet, vervaardigd in opdracht van Museum De Lakenhal en de Universiteit Leiden).

Persoonlijke relaties Stedelijk Museum Alkmaar

Het Stedelijk Museum Alkmaar heeft een gezonde ambitie. En natuurlijk denkt het museum zelf na over zijn maatschappelijke rol, het te volgen beleid en de te halen doelen. Anderzijds reageert het per definitie op ontwikkelingen buiten het museum. Wat verandert er in de wensen en verwachtingen van het publiek? Hoe verandert het denken in de lokale politiek over cultuur? Waar komt de focus van fondsen en sponsors te liggen?

Dit betekent niet dat het Stedelijk Museum met alle winden meewaait, maar het maakt op basis van die ontwikkelingen strategische keuzes. Belangrijk is daarbij de relatie die het museum onderhoudt met de gemeente. Het Stedelijk Museum is een stadsbedrijf en denkt binnen de gemeente actief mee over tal van onderwerpen, met een focus op cultuur. Deze actieve rol binnen de gemeente maakt het museum zichtbaar en levert het museum veel goodwill op. Deels is deze goodwill gebaseerd op de goede persoonlijke relaties die het museum onderhoudt binnen

de stad. Het museum krijgt – en neemt – hierdoor de ruimte om zelf de ambities te bepalen. Vervolgens zoekt het aansluiting bij de eerder genoemde ontwikkelingen en vertaalt de plannen naar de politiek.

Nadruk krijgt wat gemeenschappelijk is. Dat heeft het museum ook gedaan bij het maken van plannen voor een nieuwe vaste presentatie. In de presentatie van deze plannen ligt de nadruk op de uitgangspunten en thema's die de politiek ook belangrijk vindt. Het resultaat is een brede politieke steun voor de vernieuwingsplannen van het museum. De plannen van het museum worden vervolgens uitgedragen door de wethouder. Dat is de oogst van een proactieve opstelling.

Loet Schledorn, hoofd museale zaken

Wethouder Anjo van der Ven (l.) en museumdirecteur Lidewij de Koekoek presenteren de plannen van het Stedelijk Museum Alkmaar.

Cultuurcluster Musea Zutphen

Kennis, waardering en beleving van kunst en cultuur en geschiedenis zijn essentieel voor persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling. Die overtuiging staat opgeschreven in de missie van de Musea Zutphen: het Stedelijk Museum Zutphen en het Museum Henriette Polak. En vanuit die overtuiging wordt gewerkt.

De Musea Zutphen willen een laagdrempelige en uitnodigende presentatieplek zijn voor cultuurhistorie en beeldende kunst, waar cultuurliefhebbers van alle leeftijden en uit alle geledingen zich thuis voelen. Momenteel wordt de mogelijkheid onderzocht om de musea onder te brengen in een nieuw te vormen cultuurcluster. Daarin zouden ook de bibliotheek, de VVV en eventueel andere cultuur(toeristische)aanbieders een plek moeten vinden. Intensivering van de samenwerking – inhoudelijk en organisatorisch – biedt nieuwe kansen om de missie te realiseren. Daarbij wordt winst verwacht als het gaat om ‘kennis, waardering en beleving’ en wat betreft de ontmoetingsfunctie. De ambitie is dat door clustering de optelsom van de

traffic die momenteel door de afzonderlijke instellingen wordt gerealiseerd, verder zal toenemen. Hiernaast creëert samenwerking in het huidige economische en politieke klimaat een breder draagvlak waardoor de kans van slagen van de gezamenlijke en de individuele ambities wordt vergroot.

Het samenbrengen van de collecties van beide musea op één locatie biedt niet alleen organisatorische en logistieke voordelen, maar maakt het ook eenvoudiger en natuurlijker om (potentiële) doelgroepen en (financiële) ondersteuners kennis te laten maken met de mogelijkheden van beide collecties. Met de clustering denkt de gemeente de subsidiebijdragen aan de clusterpartners gefaseerd te kunnen afbouwen. Een reden te meer om vanaf de start van het proces met de clusterpartners gezamenlijk nieuwe of vernieuwde producten en diensten te ontwikkelen en aan te bieden. Om de afhankelijkheid van de subsidiegever zo klein mogelijk te maken.

Tiana Wilhelm, directeur

Plattegrond van het gebouwencomplex van het Stedelijk Museum Zutphen.

Sloophamer, schatkamer, een project van Ida van der Lee uit 2003-2006 dat een levend maar verdwijnend stukje samenleving naar het museum bracht.

Botsende paradigma's Zaans Museum

Een debat over een nieuwe koers voor een museum wordt hier en daar voorgesteld als een worsteling tussen een oud en een nieuw paradigma. In het oude staat het bewaren en presenteren van materiële objecten centraal. Maar dat zou langzaam worden vervangen door een nieuw, immaterieel en breder perspectief waarin objecten wel worden meegenomen, maar veel minder dominant zijn.

In het Zaans Museum botsten de paradigma's al bij de vraag welke doelgroep je voor ogen hebt. De huidige bezoekers zijn vooral dagjesmensen die toeristisch historisch geïnteresseerd zijn en in het museum een prettige ervaring willen opdoen, gebaseerd op accurate informatie en hedendaagse vormgeving. Voor hen voldoet het oude perspectief prima en zou een nieuwe koers een vervreemdende werking hebben.

Maar voor de wenselijke doelgroep, de regiobewoner, voldoet de 'oude' benadering al jaren niet en heeft dat eigenlijk nooit gedaan. Waar moet dan de focus te liggen, als we ook hen voor het museum willen interesseren? Moet een museum zich daarvoor meer ontwikkelen tot een kenniscentrum of een

informatiecentrum. Moet een museum als welzijnswerkers activiteiten voor nieuwe doelgroepen gaan organiseren? Of vergeet je dan dat je een museum bent?

Het Zaans Museum kiest er vooralsnog voor om museum te blijven en de aandacht te richten op de collectie en de presentatie daarvan. Deze instelling wil haar expertise op dit gebied in samenwerking met anderen inzetten voor cultuuruitingen en erfgoedbeleving binnen en buiten onze eigen muren. Maar wij willen als museum meer zijn dan alleen een museum als gebouw: de streek waar wij mee verbonden zijn is als geheel 'museumwaardig'.

Een proactieve houding is daarbij een mooi streven, maar in de Zaanstreek nog geen vanzelfsprekendheid. In deze streek zijn talloze initiatieven, stichtingen, verenigingen, gemeentebesturen, clubs, individuen van binnen en buiten de regio die proactief tot evenzeveel initiatieven komen. Oftewel de vijver is meer dan vol. Zaak is dan toch uit te gaan van de eigen doelstelling en daar aan vast te houden.

Ellen van Veen, conservator

Rijksdaalder. Mevrouw Günal: 'Deze rijksdaalder kreeg ik toen ik in 1977 in Nederland kwam wonen. Ik bewaar hem tussen mijn belangrijke spullen.' Haags Historisch Museum.

Samenvatting

In stadsmusea staan de stad en haar bewoners centraal. Het stadsmuseum van nu wil aan stedelingen van alle leeftijden en achtergronden een platform bieden en een herkenningspunt zijn: dit is de stad waar wij wonen en dit is onze geschiedenis. Toeristen uit binnen- en buitenland kunnen in het museum komen kijken, om zich op de stad en zijn geschiedenis te oriënteren en om hun kennis uit reisgidsen aan te vullen.

Het stadsmuseum gaat over de geschiedenis van de stad, tot en met vandaag, een heel breed onderwerp. In beginsel kan het eigenlijk over alles gaan. Die veelzijdigheid wordt onder andere weerspiegeld in de verzamelingen die in verschillende periodes van de stedelijke geschiedenis bijeen zijn gebracht. Machthebbers, liefhebbers, academici, professionele museummedewerkers en tegenwoordig ook iedereen die dat graag wil, zij allen droegen en dragen hun steentje bij. Selectief, uiteraard, want de onderwerpen en voorkeuren wisselden nogal.

Dit alles maakt een stadsmuseum tot een veelzijdig, maar ook wat hybride soort museum. Soms heeft het moeite zich duidelijk te profileren. In het hoofdstuk *Tussen Kunst & Geschiedenis* wordt beschreven hoe dat per museum kan verschillen. Soms neigen stadsmusea meer naar de kunst, soms meer naar de geschiedenis, maar altijd is er wel sprake van een combinatie van de twee. Opvallend is dat in toenemende mate aandacht lijkt te zijn voor het betrekken van kunstenaars bij activiteiten van het museum.

De identiteit van het stadsmuseum kan natuurlijk niet los worden gezien van de identiteit van de stad, of nauwkeuriger gezegd de gemeente, waar het museum over gaat. Dit onderwerp komt helder naar voren in de bijdragen over *Het stadsmuseum in zijn regio*. Steden en later de gemeenten hielden niet op bij hun grenzen. Er was altijd de economische, maar ook sociale en culturele band met het achterland. Bovendien maakten en maken steden deel uit van netwerken in hun regio's. En niet te vergeten de nationale, en internationale dimensie. Steden, en hun bewoners hebben naast een lokale identiteit dus ook een regionale, nationale en internationale identiteit.

Samenwerking is een must in onze tijd van bezuinigingen en crises. Op het netvlies van stadsmusea staat *Erfgoedbrede samenwerking*, bijvoorbeeld van musea met archieven, archeologische diensten en monumentenzorg. Maar het kan ook breder, met bibliotheken, historische verenigingen. Of het kan tussen musea onderling in een stad, gecombineerd met bijvoorbeeld de archiefdienst. In dit hoofdstuk blijkt, met alle verschillen, dat er binnen steden en ook regionaal steeds meer wordt samengewerkt. Wel is het nog zoeken naar balans en zijn de cultuurverschillen tussen de traditionele erfgoedsectoren soms groot.

Je zou kunnen zeggen dat bewoners het immaterieel kapitaal zijn van de stad. En daarom is het betrekken van die bewoners bij het stadsmuseum van het grootste belang. Participatie dus, een vorm van museaal werken die overigens niet beperkt blijft tot stadsmusea. Deze trend is een algemeen maatschappelijk verschijnsel, en doet zich ook in andere musea voor. Maar voor stadsmusea heeft de participatie van bewoners in de activiteiten van het museum, zoals evenementen, tentoonstellingen, educatieve activiteiten, maar ook het verzamelen van de eigen tijd, een extra betekenis. In het hoofdstuk *Participerend verzamelen* doen verschillende musea enthousiast verslag van hun aanpak op dit terrein. Het versterkt de verbinding tussen bewoners en hun leefomgeving, op kleine schaal, maar ook op de grotere schaal van de stad. Daarmee heeft een stadsmuseum voor de stad een schat in handen: het kan een platform zijn voor stad en stedelingen, het kan verbinding tussen stedelingen bevorderen.

's Nachts op pad om snackend Rotterdam vast te leggen. Museum Rotterdam.

Is de staf van het stadsmuseum voldoende opgeleid voor het werken in dit snel veranderende stadsmuseum? Bijvoorbeeld om deze participatie handen en voeten te geven? *Opleiden voor een stadsmuseum* geeft een overzicht van de uiteenlopende meningen over dit onderwerp. Traditioneel zijn conservatoren van (cultuur)historische musea kunsthistorici of historici, opgeleid aan universiteiten. Maar nergens kun je 'urban curator' worden, een nieuw type conservator, die is aangesteld in Rotterdam. Een soort stedelijke antropoloog/socioloog/journalist die erop uittrekt, de wijken in. Of is het juist belangrijker om de vakkennis met betrekking tot de objecten zelf onder de loep te nemen. Is die nog wel voldoende aanwezig, nu de tendens bij opleidingen eerder is om deze wat breder te maken?

En dan is er de toekomstvisie. Alle elf deelnemende musea anticiperen op de ontwikkelingen en veranderingen van de komende jaren. Deels is dat een kwestie van overleven in moeilijke tijden. De benaderingen die stadsmusea kiezen, verschillen. Maar wat opvalt is dat deze musea allemaal primair willen werken vanuit hun visie op de maatschappelijke betekenis die het stadsmuseum heeft en vanuit de verantwoordelijkheid die dat met zich meebrengt. Dat doen ze vaak op een eigenzinnige manier.

Conclusie en aanbevelingen

Hét stadsmuseum bestaat niet, is al vaker gememoreerd. Maar wat delen we wel, en wat niet? En kunnen we van elkaar leren? Dat was het idee achter de opzet van dit werkdocument: thema's die gedeeld worden door alle stadsmusea, maar diverse stadsmusea die per thema hun eigen casus presenteerden. Het leverde een waaier van interessante feiten en meningen op. Toch denken we op basis van al die inzichten in dit werkdocument een aantal conclusies te kunnen trekken die voor alle stadsmusea relevant kunnen zijn. We durven zelfs schoorvoetend een aantal aanbevelingen te doen over de rol die het Netwerk Nederlandse Stadsmusea in de nabije toekomst zou kunnen spelen:

- * Bepalend voor een stadsmuseum is het profiel van een stad. Als een stadsmuseum een scherp verhaal kan vertellen, dat is geworteld in de stedelijke geschiedenis en samenleving zelf, dan zijn keuzes rond collectiebeheer, verzameling, verhouding tussen kunst en geschiedenis, tentoonstellingen etc aanzienlijk eenvoudiger. Ook voor beleidskeuzes rond het aangaan van samenwerkingen met andere erfgoedpartners is een duidelijk verhaal een behulpzame richtsnoer.

Tentoonstelling *Give & Take*, Stadsmuseum Zoetermeer, 2008.

- * Stadsmusea doen er goed aan hun blik te richten over de stadsgrenzen heen. Inwoners van Den Haag zijn immers Hagenaars en Hagenezen maar ook Nederlanders en inwoners van Sittard delen nogal wat met hun Belgische en Duitse burens. Die ruime blik zet stadsmusea aan het denken en levert een museaal interessant spel op van wisselende identiteiten.
- * Bij het participierend verzamelen van de eigen tijd is het als museum zaak, zo leren de ervaringen, het stuur niet te veel uit handen te geven. Het is van belang vooraf goed na te denken over methodiek en vraagstelling. Ook tijdens het proces is goede begeleiding door museale deskundigen noodzakelijk. Het ter discussie stellen van de eigen autoriteit is leerzaam als oefening, maar draagt vermoedelijk minder bij aan de waarde van de verzameling.
- * Bij het eigentijds cq. participierend verzamelen blijken verhalen redelijk makkelijk los te komen, maar is het publiek – begrijpelijk – terughoudend als het gaat om het afstaan van materiële objecten. Sommige musea stellen daarom een materiële beloning ter beschikking. Binnen het Netwerk Stadsmusea zou verder nagedacht kunnen worden over bruikbare strategieën om bewoners ervan te overtuigen dat het zinvol kan zijn hun 'spullen' in een museum te bewaren.
- * Het wordt tijd de opleidingen voor een stadsmuseum onder de loep te nemen. Bij diverse stadsmusea bestaat het gevoel dat de huidige opleidingen voor inhoudelijke museummedewerkers aan HBO en universiteit te weinig aansluiten bij de praktijk van een stadsmuseum dat opereert in een snel veranderende omgeving. Binnen het netwerk zou onderzocht kunnen worden of de deelnemende stadsmusea het eens kunnen worden over een aantal zinvolle aanpassingen van of aanvullingen op de bestaande opleidingen. Het Netwerk zou vervolgens het initiatief kunnen nemen daarover met de diverse aanbieders van opleidingen om tafel te gaan zitten.
- * Door toenemende druk op cultuursubsidies worden ook stadsmusea in hun voortbestaan bedreigd. Het is van belang dat in onderlinge contacten onder ogen te zien. Het kan zinvol zijn binnen het Netwerk Stadsmusea concreet over die bedreigingen te praten. Stadsmusea zijn doorgaans niet elkaars concurrenten. Daardoor kunnen ze tamelijk onbelemmerd ervaringen delen en wellicht zelfs van elkander leren.

Renée Kistemaker en Jaco Alberts

Colofon

Samenstelling en coördinatie	Renée Kistemaker, Amsterdam Museum
Assistentie coördinatie	Vanessa Vroon, Amsterdam Museum
Teksten, interviews en eindredactie	Jaco Alberts, journalist en curator
Redactiecommissie	Renée Kistemaker, Kitty Jansen, Museum Het Domein Antoinette Visser, Haags Historisch Museum
Beeldredactie	Jaco Alberts, Renée Kistemaker
Assistentie beeldcoördinatie	Roos Bernelot Moens, Amsterdam Museum
Redactie bijschriften	Hubert Vreeken, Amsterdam Museum
Vormgeving	Chiel Veffers Vormgeving, Amsterdam
64 Druk	Dékavé Managing Print, Alkmaar

Fotoverantwoording

Alkmaar, Stedelijk Museum Alkmaar, afb. p. 17, 31, 55.

Amsterdam, Amsterdam Museum, afb. p. 22, 36, 48 (René Gerritsen).

Den Haag, Haags Historisch Museum, afb. p. 12, 12/13, 15, 23, 38, 50, 58.

Dordrecht, Dordrechts Museum, afb. p. 16.

Dordrecht, Erfgoedcentrum DiEP, afb. p. 25, 26, 49 (Tim Leguijt).

Leiden, Museum De Lakenhal, afb. p. 18, 30, 54.

Rotterdam, Museum Rotterdam, afb. p. 37 (Theo van Pinxteren), 39 (Hans Wilschut), 41 (Henk van der Kroon), 51, 61 (Joris den Blaauwen).

Sittard, Museum Het Domein, afb. p. 7, 24, 45, 47.

IJsselstein, Stadsmuseum IJsselstein, afb. p. 29, 52.

Zaanstad, Gemeentearchief Zaanstad, afb. p. 43 (Wim de Jong).

Zaanstad, Zaanse Museum, afb. p. 8/9 (Ellen van Veen), 19, 21 en 57 (Ellen van Veen).

Zoetermeer, Stadsmuseum Zoetermeer, afb. p. 32, 34, 35, 42, 53, 62 (alle foto's Frits Falkenhagen).

Zutphen, Stedelijk Museum, afb. 28, 44, 56.